

Luceafărul

LETTER

Săptămânal editat de Uniunea Scriitorilor din România

Serie nouă • Mercuri, 2 decembrie 1992 • 46 (145)

1 DECEMBRIE

SCURTE PRIVIRI ÎNSPRE MOARTE

un eseu de
FLORIN MIHĂESCU

— IN PAGINILE 8-9 —

Ion Mindrescu: Roata. În acest număr reproducem sculpturi reunite recent în expoziția colectivă de la Galeria „Apollo”

MICHEL TOURNIER ȘI LUMEA MEDITERANEI

— IN PAGINA A 16-A —

Orizontul închis

Drumuri — nici drepte, nici
strimbe —
fără nici o noimă
și noi trudind pe ele
spre nicăieri.

Amară soartă
— să creștem
otrava, veninul și zgura
— într-o baltă stătută —
numindu-le altfel,
poleindu-le ca nucile
de Crăciun

Ne-am învățat
să luăm în seamă cojile
nu miezul

Și carapacea, pe care doar
in vorbe am sfărâmat-o,
ne poartă mai departe
spre nicăieri.

Ne place să ne amăgim
că tragem la ceea ce va fi
o calească de aur
— această hodorogită căruță
care ne chinuie nefirese
spre orizontul închis
de un soare străin

Dumitru D. Ifrim

In memoriam

RADU TUDORAN

— IN PAGINA A 7-A —

ȘI TOTUȘI, SPERANȚA

Se apropie momentul discutării — mai întâi la guvern și apoi în parlament — a bugetului pe 1993. Că sintem azi mai săraci decât ieri și, probabil, mai bogați decât miine — o știe toată lumea. Cum însă guvernul actual a declarat că se poate de răspicat că nu vrea să fie un guvern al gestionării crizei ci unul al ieșirii din criză, ar fi de așteptat ca fraza dinaintea acestuia să nu fie valabilă, cel puțin în ultima ei parte, aceea referitoare la ziua de miine. Nu ne îndoim că toți cei care cred că miine o vom duce mai rău decât azi ar fi încântați dacă s-ar adevări că s-au înșelat. Așa că, până la proba contrarie, speranța că acest guvern va găsi soluția redresării economiei românești și, implicit, a nivelului nostru de trai se cuvine să o păstrăm ca pe un sprâjin moral. Numai că pentru întreținerea speranței e nevoie de oarece, cât de puțin, combustibil. Iar modul de constituire, repartizare și valorizare a bugetului pe 1993 poate fi, în momentul de față, un astfel de combustibil al speranței. De pildă, cultura. În bugetul trecut și încă actual i s-a acordat 0,33 la sută. Asta în condițiile în care nu există o lege a sponsorizării și, deci, soarta culturii mai stă integral în mina statului. Țări europene, care au această lege și în care sponsorizarea culturii este aproape un fapt divers, au acordat totuși culturii un procent de la bugetul statului de trei ori mai mare decât al nostru. Sigur, se va spune, cum s-a mai spus, că mai mult de acest 0,33 la sută nu e de unde. Iar noi vom spune că e. Procentul extravagant, ca să nu zicem dubios, acordat în vechiul buget ocrotirii handicapaților dovedește că ar fi fost de unde. La mijloc e cu totul altceva, și anume o mentalitate, ca să spunem așa, fără de minte a guvernanților care n-au înțeles că problema culturii nu e una contabilă și că prima și cea mai importantă materie de export a României la această oră este cultura. Nu s-a înțeles apoi, că prin sprijinirea culturii se pot obține condițiile subiective pentru ajutorul economic de care avem atîta nevoie. Și nu s-a înțeles nici că imaginea României în lume, atîta de deteriorată în urma diverselor intemperii politice abătute asupra-ne în ultimii trei ani, poate fi corectată în primul rînd prin dialogul cultural cu lumea. E de așteptat așadar ca toate aceste lucruri, neînțelese de guvernul anterior, să apară limpezi guvernului de acum. Cu atît mai mult cu cît dese-sele semnale de alarmă trase în vremea din urmă de felurite insti-

tuții culturale, începînd de la ministerul de resort pînă la revistele și editurile de stat, au arătat clar situația financiară deșebit de dificilă a culturii române și au oferit, totodată, posibile soluții de rectificare, inclusiv aceea de mărire a procentului de la buget acordat domeniului culturii. Dacă va înceta să privească aria culturală ca pe o imagine neesențială a spațiului social-economic și dacă va renunța la perspectiva contabilă asupra culturii, guvernul dlui Văcăroiu va putea trece peste obstacolele, reale fără îndoială dar nu fatale, care au împiedicat guvernul precedent și parlamentul precedent să vadă corect realitatea. Măcar dacă s-ar pricepe o dată pentru totdeauna că problema capitală a societății românești în zilele noastre este schimbarea mentalității generale. Guvernul și parlamentul pot schimba prin legi structurile și instituțiile. — din păcate nici asta n-au izbutit —, dar mentalitatea nu se poate schimba de pe o zi pe alta prin simplul efect al unei legislații noi. Cultura joacă în această privință un rol însemnat, în sensul că poate grăbi un proces de regulă îndelungat și, mai ales, poate argumenta mai bine decât orice slogan propagandistic sau decât orice declarație de principii înnoirea mentalității generale. Probabil că e utopic să ne gîndim că procentul atribuit culturii în viitorul buget va fi de 1 la sută, dar dublarea celui în vigoare astăzi nu ni se pare o pretenție exagerată sau un deziderat de neatins. Oricum, întrebăm o viață dispută plină de semnificații între conducerea ministerului culturii și guvern pe de o parte și Comisia senatorială pentru cultură și mass-media pe de alta. Vom vedea în ce limbă vor vorbi foștii „zidari” ai totalitarismului ceaușist, aflați acum la conducerea respectivei comisii senatoriale, cu actualii membri ai executivului care reprezintă un partid politic ce conține în numele său și cuvîntul „democratic”. Cum nu credem posibilă în chip firesc convertirea apoșetilor totalitarismului la democrație, singura șansă, după opinia noastră, pentru guvernul dlui Văcăroiu e să facă abstracție de existența acestei comisii. Asta nu înseamnă că sintem împotriva dialogului, care e o formă eminamente democratică de comunicare, înseamnă doar că între democrație și totalitarism nu poate încăpea nici un fel de dialog.

„L”

Director
LAURENȚIU ULICI
Redactori-șefi adjuncți
MARIUS TUPAN
EUGEN URICARU
Secretar general de redacție
MIRCEA CROITORU

semn

De cite ori a bătut inima lui Radu Tudoran

Vestea morții lui Radu Tudoran m-a luat pe nepregătite, căci eram obișnuit să-l cred, dacă nu nemuritor, în orice caz departe de scadență. Cu ani în urmă, pe vremea când începuseră gerurile și-n casele românilor (nu numai afară și-n inimile lor), l-am vizitat de câteva ori, după ce, și mai demult, îmi dăduse un interviu pentru o revistă din provincie. Îmi amintesc din acele seri, nu numai evocările sudului Basarabiei, ale Cetății Albe și Ilimanului Nistrului, unde petrecuse ceva timp în tinerețe, ci și spaima sa că temperatura scăzută sub 18 grade diminuează activitatea intelectuală, deci aceea de scriitor, dar și papucul imens, dublu, cu încălzire electrică pare-mi-se, care-l apăra de frig când stătea la masă și scria. Iar Radu Tudoran stătea la masă și scria ore în sir, zilnic, în niste caiete pe care ni le arăta uneori, scria ca un adevărat scriitor ce era, scrisul fiind singura lui rațiune de a exista. Fuseseră insurat foarte scurt timp — despre acest episod ne-a povestit odată cu umor și detașare — nu avuseseră copii, obligațiile de acest gen la el fiind fată de sutele de mii de cititori ai romanelor sale. Începuse de mai mult timp să scrie o istorie a lumii prin care trecuse — și trecuse printr-o lume cum n-o să mai fie niciodată pe lume! — amintind parcă intenționat să ajungă cu povestea la anii de după război, căci li era nesuferită — acesta e cuvântul — ideea cenzurii. Pe vremea când a fost scriitor interzis, adică ani în șir după „Instaurarea puterii populare”, a făcut traduceri ori a stilizat traduceri altora ca să trăiască.

Am stat la coadă să citesc „Un port la răsărit” și „Orașul cu fete urite”, căci unicele exemplare pe care le mai avea erau mereu împrumutate altcuiva. În cele din urmă le-am citit și nu mă pot opri să citez aici, din memorie, și cu alte nume probabil, memoriile formule de prezentare ale ruselelor din Akerman: „nu, eu nu sint Olga, eu sint Tania, Olga e altă

fată...”, al căror inefabil absurd va fi scăpat multora.

Radu Tudoran era un scriitor profesionist, unul preocupat mai mult de materia scrisului său, lumea cu farfale și cu oameni ei, decît de formulele în care ar putea încadra această materie.

„Toate pinzele sus” a fost — spune el — un accident fericit, biografic dacă vreți căci el i-a deschis nu numai, din nou, calea spre sutele de mii de cititori, ci și aceea spre lungile călătorii pe mare, visate de el și înțelzite de regimul comunist. Ca om care visase călătoria, dar și ca scriitor, Radu Tudoran a scris-o și s-a vindecat poate, definitiv, de ea. Pe urmă a trebuit să-și tragă la mal, din lacul prezidențial, și barca de la Ghermănești, unde avea o casă, căci pe Snagov mai navigau un singur om și echipajele lui, Detesta comunismul încă din tinerețe, nefăcînd însă nici asta în mod zgomotos.

În ultimii ani, mereu îl auzeam spunînd că, gata, de la anul nu se va mai duce nici la mare, trebuie s-o încheie și cu asta, iar în următorul junle îl întâlneam sau auzeam că e iar acolo, la Neptun, la Casa Scriitorilor.

Se spune că a iubit și l-au iubit multe femei, pînă în anii din urmă. Fiind și un adevărat bărbat, era discret și în această privință. E drept că avea multe prietene de toate vârstele, doamne la care ne mai trimitea și pe noi, ceilalți, pentru un medicament sau o consultație. (Și aici ca și pînă acum, cuvintele trebuie luate în sensul lor propriu, iar nu în cel figurat, prea alunecos.)

Vorbea despre îmbătrînirea într-un fel special, rece, aritmetic. Tîn minte că am fost uluit, acum vreo șapte ani sau mai bine, cînd a afirmat că o fi obosit și inima asta a lui, după ce a bătut de peste două miliarde de ori. Cum, numai atît? ne-am mirat noi, cei prezenți. Pe urmă am făcut înmulțirile și am aflat că așa este. La 75 de ani, inima omului a bătut de circa 2 miliarde 759 de milioane 400 de mii de ori, presupunînd 70 de bătăi per minut. Așadar, la 82 de ani, cînd inima lui Radu Tudoran a încetat să bată, ea înregistrase ceva peste 2 miliarde 906 milioane 944 de mii de bătăi. Deci 3 miliarde. Sau chiar mult mai mult, căci inima unui mare scriitor cred că bate și-n contul acelora, oprite, ale altor și altor cadavre vii, glorioase și plimbîndu-se, încă, pe stradă, unele chiar spre a fi alese de marelui electorat.

Nicolae Preliceanu

momos

Șapte autori în căutarea unui critic

Criticul Alex. Ștefănescu crede („intr-o primă impresie”) în „R.L.” nr. 35, a.c., că lupta dintre sistemul comunist și scriitorii a dus în fiecare moment al ei la pierderi (mai mari sau mai mici) din partea scriitorilor „scriii orii reducîndu-si, distingîndu-si sau nefolosindu-si capacitatea de creație”. Singurul argument „teoretic” al acestei concluzii este recitarea „probabil pentru ultima oară (în această viață!)” a literaturii române scrisă și publicată în perioada 1945—1989. Las deoparte faptul că datarea este prost făcută, perioada 1945—1947 nu poate fi confundată cu perioada 48—64, iar cea care a urmat, nici atît. Ceea ce mă interesează este că un critic afirmă hotărît: „concesiile făcute regimului comunist au falsificat pînă la urmă, într-o mai mică sau mai mare măsură, textele”. Nu as avea nimic im-

dictatura personala

Ministerul sfîrșitului literaturii, probabil

Ne-am luat de-o grîljă, avem validat și noul guvern propus (bineînțeles, respectînd separația puterilor în statul nostru de drept — de stînga), propus de „tăticul” României, Ion Iliescu, cu obstinație, așa cum era de așteptat, mășina roșie de vot a majorității relative parlamentare FDSN—PSM—PRM—PUNR—PDAR-iste funcționează al naibii, Opoziția parlamentară ar putea să nici nu mai voteze, prezența ei e și așa stresantă la maximum pentru aleșii „celelalte părți a poporului”, conduse de tovarășul C. V. Tudor-nebulin, care a ajuns să terorizeze organul masturbator al legiurii...

Avem, astfel, vrînd-nevrînd, adus pe cap și un nou ministru al Culturii: un activist FDSN, ce contează că nu este o „personalitate creaătoare”, asta a și dorit Comisia permanentă parlamentară pentru cultură, condusă în Senat de tovarășul Adrian Păunescu și în Camera Deputaților de fostul Eugen Barbu, prăpădit rău — vicepreședinte, să aibă o păpușică la dispoziție, să pună la punct, cu pum-

potriva acestei judecări de tip inductiv dacă ea ar fi susținută prin exemple. Exemplele lui Alex. Ștefănescu sînt șapte la număr: N. Labis, P. Goma, P. Dumitriu, R. P. Trescu, A. Buzura, I. Alexandru și M. Dinescu. Orice istoric literar își poate da seama că nu se poate formula o judecată inductivă cu aceste exemple, cei șapte reactionînd total diferit la „impulsul social”. În timp ce P. Dumitriu a folosit (cf. Monica Lovinescu) două tipuri de cerneală pentru același toc, Labis a crezut sincer în măreț a sistemului socialist. În timp ce Paul Goma a refuzat total beneficiile sistemului, mutîndu-și discursul din estetic în etic, Ion Alexandru s-a dezvoltat folosînd într-un mod personal literatura naționalistă a sistemului. Și așa mai departe. În realitate, dl. Alex. Ștefănescu continuă să discute la fel ca și colegii domniei sale despre valoarea etic-morală a operei de artă. Acest mod de abordare a problemei, oricît de binevoitorii am fi, nu poate conduce discuția în sistemul valoric estetic. Evazionismul (geografic, istoric) lui Ștefănescu poate fi explicat prin condițiile sociale ale epocii, geniul lui, nu. Scosi din contextul social comunist, nici Petru Dumitriu, nici Paul Goma nu au scris cărți mai bune decît cele la care i-a „obligat” sistemul. Concluzia firească ar fi că o discuție despre literatura română a celor 45 de ani de comunism nu poate fi abordată global și nici numai dintr-un unghi exclusiv etic.

Ștefan Agopian

Vorbe de pe corabia lui Sebastian

● ION CRISTOIU: „Puține momente în istoria noastră după 1989 pot egala în abjecție interogatoriul la care l-au supus pe fostul premier naționalist-comunist din Senat. Ne întrebăm cu toții ce s-ar întimpla dacă, printr-o lovitură a sorții, comunistii ar reveni la putere. Intimplarea din Senatul României ne oferă un răspuns. Ne vor pune pe toți la zid! Pentru că rechizitoriul îndreptat împotriva d-lui Theodor Stolojan de către Adrian Păunescu și Cornelii Vadim Tudor a amintit, în chip zguditor, de rechizitoriul la care fuseseră supuși, pe vremuri, de către bolșevici, personalitățile României democratice”. (Evenimentul zilei) ● RALUCA STROE BRUMARIU: „La baza formării guvernului Văcărului nu a stat criteriul profesionalismului și al competiției, ci în realitate un anume criteriu politic: Dl. Iliescu s-a înconjurat astfel cu persoane care în regimul Ceaușescu au avut funcții de conducere asemănătoare celor pe care și domnia sa le-a deținut pînă în '89”. (România liberă) ● IOAN BUDUCA: „Obsesia iernii a fost atât de halucinantă în mințile politicienilor noștri, încît, în cele din urmă, singurul negociator care și-a putut împune punctul de vedere în timpul discuțiilor pentru formarea noului guvern a fost chiar această „obsesie”. (Cuvîntul) ● PETRU BERTEANU: „Premierul desemnat și-a primit echipa «în plic»”. (Tinerama) ● ION CRISTOIU: „O guvernare prin procură”. (Expres magazin)

● TIA ȘERBANESCU: „Dl. Adrian Năstase care a condus dezbaterile în calitate de ginere al miniștrilor din timpul primei dictaturi s-a achitat bine de sarcină”. (România liberă) ● ION CRISTOIU: „E greu să-mi explic atitudinea domnului Adrian Năstase. Împărtășește domnia sa demagogia național-comunistă?”. „Indiferent de răspuns, am impresia că președintele Camerei Deputaților riscă să fie, pentru dl. Adrian Năstase, o etapă pe un drum la capătul căruia se află falimentul său ca om politic”. (Evenimentul zilei) ● FLORIN GABRIEL MARCULESCU: „Coșmarul Văcărului prinde contur”. (Cotidianul) ● ION MUREȘAN: „Parlamentul s-a așezat în abiele grupurilor parlamentare, primul ministru a fost desemnat, portofoliile ministeriale s-au distribuit. Perioada aceasta poate fi definită, în termeni gospodărești, ca vremea potcovirii cailor”. (NU) ● „România film prezintă în premieră DRUMUL CIINLOR, un film de Laurențiu Damian”. (AZI) ● BARBU CIOCULESCU: „Nu ne-a învățat dl. Iliescu să primim înainte, doar înainte, ca să nu ni se întimplă nenorocirea de a fi prefăcuți în stâlpi de sare?”. (Dreptatea) ● „Validarea guvernului este rezultatul votului exprimat de PUNR (care una a spus miercuri și alta a votat joi) și de reprezentanții minorităților naționale”. (Evenimentul zilei) ● I.T.LAZAR: „Cel de Sus se îngrijeste de toate”. (Infraorbul) ● DINU PATRICIU: „D-l Văcărului (...) numește reforma ceea ce pentru noi este contra-reformă”. (Interviu, în Formula AS) ● MARIUS STOIAN: „... este un adevăr axiomatice, demonstrat de întreaga practică politică, faptul că o republică semiprezidențială cu un guvern slab din

punct de vedere politic se transformă inevitabil într-o republică prezidențială”. (Tineretul liber) ● ACCIDUZZU: „Revenind la discursul prinului ministru cu prefix de Cowboy, se pare că a fost redactat cu contribuția lui Mișu Negrițoiu, președintele Comitetului Coordonator al Privatizării. Deși n-am înțeles nimic din interpretarea lui Văcărului, speranța noastră rămîna tot în bombardamentele americane”. (Academia Cațavencu)

● XANTIPA: „... „deplasarea dlui Dan Martian de la pupitrul Adunării Deputaților nu reprezintă o pierdere revindecările dlui Martian fiind înlocuite de repercursiunile dlui Nicolae Văcărului”. (AZI) ● „Partidul «România Mare» — partidul FASCISTIILOR ROȘII”. (Bari-cada) ● CORNELIU VADIM TUDOR: „Un glont costă 7 lei...”. (România Mare) ● MIOARA URS: „143 de cetățeni le scriu senatorilor Adrian Păunescu și Cornelii Vadim Tudor. «Cum vă permiteți să faceți din Senatul României cea mai mare arenă de circ din lume?»”. (Evenimentul zilei) ● RADU PICIU: „Invalidat ca ministru dl. Moși vrea să fie măcar prefect!”. (România liberă) ● „domnului Vasile Moși se contestă, probabil, de către unii lideri de partid experiența dobîndită în legislatura anterioară”. (Europa) ● V.GHIȚA: „În ceea ce privește faptul că interzicerea avorturilor ar încălca drepturile omului, dl. Cătarig (deputat FDSN n.n.) și-a argumentat opoziția spunînd că «drepturile speciei sînt deasupra drepturilor omului»”. (Expres) ● IOANA: „Trece cu grebla pe gazon și îmi imaginez că mă linge cu îndirjire. Cu brațele musculoase sapă pămîntul cu lovituri adînci de cauza și în camera mea scot lungi gemete de plăcere imaginîndu-mi că pătrunde de fapt în sexul meu...”. „iar cînd insămîntează pămîntul, mă insămîntează de fapt pe mine cu un puternic jet de spermă”. (Torente) ● IULIAN ISPAS: „Ieri (...) Adrian Păunescu a declarat grevă parlamentară”. (Vremea) ● VIVA: „Maaarele poet, senatorul nevoșilor, a părăsit temporar și grevistic parlamentul, refugiindu-se în modestul său palat pe care, știți cu toții, e pe cale de a-l vinde pentru a-1 împărți săracilor”. (Adevărul) ● „Vremea va fi în continuare rece”... (Dimineața)

Parol!

În sfîrșit, venind vorba de Ministerul Culturii, să mă țîn de promisiunea făcută săptămîna trecută în Luceafărul și să transcriu, „fără alte comentarii”, de la Colocviile Naționale de Poezie de la Piatra Neamț (28-30 octombrie 1992, ediția a IX-a, cărora fostul ministru al Culturii, Ludovic Spiess le-a aprobat trei sute de mii de lei, de cheltuielă, în loc de trei milioane, cite au fost cerute, bieții organizatori rămînd datorii vinduți), citeva insertii „suprarealiste probabil” pe tema propusă de „Poezia postmodernă și sfîrșitul istoriei literaturii”, mare timpenie, eu atîta reușind să notez, fără cap și coadă: „unde vor dispărea valorile etice? Tot gîndind la sfîrșitul istoriei, devenim marxști. Și iar ajungem sclavi spiritali” (Cristian Livescu); recules, în acest sens, „eu o să tac jumătate de oră” (Lucian Vasiliu) — salutînd valorile; și tîi „ceva”, „vom intra într-o căpcană cu teoretizarea postmodernismului, cine mă are timp de estetism pur? Prin balcanismul nostru a venit și postmodernismul de care facem caz aici” (G. Vulturescu); „e o provocare postmodernismul asta, oricum fiecare poet vorbește despre sine cum se pricepe, nu după teoria lui” (Adrian Alui Gheorghie); „dar oare avem noi, românii, simț istoric?” (Emil Nicolae) — cită vreme tot poetul e român; și film serios, „e o imbecilizare a sincronizării la mijloc, posibilitățile noastre speculative fac ravagii. Ce e cu atîtea asocieri zornătoare postmoderniste fără acoperire literară la noi?” (Al. Pleșcan); „e o poezie, fără rigoare, narcisistă, o parodie a modelelor, totuși, din spirit de continuitate” (Vasile Spiridon); ba e o descoperire a unei noi zone de limpezire anterioară prin textualism (Ovidiu Lazăr); mai degrabă e o stagnare a mitologiilor literare în spațiul românesc (Cristian Livescu); și o criză de receptare alarmantă a poeziei scrise azi (Viorel Ștefănescu); totul reducîndu-se, pînă la urmă, la „un orgoliu al unei libertăți secrete” (Dorin Popa), ce ar trebui să fie dat de gol și blamat... Dacă e să se ia în serios și să se cerceteze în amănunt, pe sine, fiecare din noi, cobai, tot experimentînd...

Liviu Ioan Stoiciu

(va urma)

Petre Stoica

XI. Puterea națiunilor

Mare este capacitatea omului de a se însela pe sine. Națiuni întregi rotă să se autoconvingă de preceptele, gândurile sau ideile cele mai false, de reprezentări, concepte sau interpretări fără legătură cu realitatea. Vorbim de suveranitatea popoarelor, vorbim de dreptul universal la democrație, la exprimarea integrală și generală a ființei umane în planul deciziilor politice. Mai vorbim despre democrație ca fiind garantată de separarea puterilor în stat. A căror puteri? A puterilor, desigur, legislativă, administrativă și judecătorească. Priviți cu griji în istorie. Ce veți constata? Că puterea națiunilor, suveranitatea acestora, nu este direct obținută de ele. Națiunile distrug — îndreptățite — formele de autoritate care le sînt contrarii, în zona aspirațiilor, voinței, intereselor. Citeva oferă însă națiunilor, apoi, puterea suveranității, gloria. Poporul francez, deosebi cel al Parisului, a sfulberat puterea monarhică — și încă a făcut aceasta la îndemnul marilor tribuni-agitatori, deosebi un Marat, un Danton, un Saint-Just. Apoi grupuri politice — inclusiv cele cărora aparțineau cei numiți aici — au construit și oferit națiunii franceze suveranitatea sa. În revoluția americană aproximativ o treime a poporului era pro-britanică, o treime era indiferentă și, evident, doar tot o treime era cu adevărat decisă pentru independența Statelor Unite. Această ultimă treime, din fericire socotim a învins. Declarația de independență și constituția au fost rezultatul conlucrării politice a unor mari personalități iluministe. Democrația americană datorează enorm pozițiilor personale adoptate de George Washington și scrisorilor publice ale acestuia. Revoluțiile pot face o serie de lucruri — multe fapte istorice nu pot fi realizate decât în cadrul și prin intermediul revoluțiilor — alte lucruri pot fi făcute doar ulterior, ca rezultat al devotamentului și răspunderii unor oameni politici care acționează individual și nu rareori aproape invizibil. În privința separării puterilor lucrurile rămîn tot atât de parțial recunoscute de public. Este oare suficientă separarea puterilor legislativă, administrativă și judecătorească? Ce se întâmplă cu puterea economică? Ce rol joacă în societate influențele oculte propagare prin rețeaua conexiunilor birocratice?

Spunem că Revoluția Română a fost furată. În fapt națiunea și-a pus speranțe exorbitante în Revoluție. Apoi au lipsit oamenii politici — sau omul politic — apt să transforme situația post-revoluționară într-o mare evoluție democra-

tică, făcînd ca acele speranțe, să se împlinească. În Revoluția Română s-a întâmplat ceva incredibil: ucisi au fost revoluționarii, nu cei împotriva cărora fusese îndreptată Revoluția, cu excepția celor doi conducători-criminali. S-a decretat însă „dizolvarea structurilor de putere ale clanului Ceaușescu“. În fapt ce s-a întâmplat? Ministrul și-au pierdut posturile și la fel au pătât așa zisii parlamentari ai regimului. Securitatea și-a pierdut structurile de conducere superioare, iar comitetele de partid și birourile organizațiilor, care dispăruseră din aiun, nu au mai încercat să se regăsească. Secții administrației locale și directorii în unele locuri au fost înlocuiți, în altele nu. Această schimbare a fost, global, extrem de vastă, impresionantă și importantă. În fapt însă, în raport cu situația reală nu a fost și nu a avut cum fi, nici profundă și nici suficientă. Nu trebuie uitat că în toate pozițiile administrative, informațional sau chiar profesional importante nu erau admisi decât membrii de partid, și nu ceea ce s-a numit apoi simpli membri de partid, ci oameni care se distinseseră fie prin devotament, fie măcar prin obediință față de comunism — sute de mii. Nu au avut cum prelua efectiv puterea decât cei care au fost sau au părut a se afla în acord cu acest strat intermediar al autorității. „Structurile de putere ale clanului Ceaușescu“ s-au dovedit a fi fost un concept imposibil de identificat exact: structurile de putere ale comunismului cu siguranță că nu au fost desființate ci, în cel mai bun caz, decapitate. Din acel moment a început un continuu schimb de influență și sprijin între noua conducere și structurile restante, din etajele diferite ale sistemului. Conducătorii instalați recent, în măsura în care nu au participat la acest joc sau au încercat, la un moment dat, să iasă din el au fost eliminați ca urmare a unor eforturi perseverente. Noul oameni politici neîntrați în structurile puterii, cit și o parte a națiunii au încercat să apeleze la revoluție spre a deschide pentru România fluxul istoriei. Au urmat o serie de încercări începînd cu cea de la București, din 12 ianuarie 1990 și terminînd cu aceea de la Timișoara, din decembrie al aceluiași an. Nu s-a putut schimba nimic pentru că segmentul schimbării aflat în fata României nu mai depindea de capacitatea populară de revoltă și nici de forța unor personalități de a antrena oamenii în mișcări revoluționare ci de existența a citiva oameni politici, lucrînd cu abilitate la demontarea elementelor rezistenței comu-

niste. În timpul guvernării Eisenhower administrația americană a fost epurată de simpatizanții prosovietici cu o perseverență înegalabilă. Gorbaciov și-a exercitat rolul istoric prin capacitatea de a elimina pe dogmatici și pe conservatori. Elți în s-a dovedit un mare conducător printr-o capacitate, similară de a exclude din structuri pe oamenii perestroicii lui Gorbaciov. Cu două secole înainte epurarea autorității franceze revoluționare, deosebi a celei militare fusese făcută sub supravegherea lui Saint-Just și a lui Augustin Robespierre, fratele lui Maximilien. Românii i-a lipsit și îi lipsește încă un Eisenhower, un Gorbaciov, un Elți, ca să nu mai vorbim de un Saint-Just, de un Robespierre. Nici personalitățile guvernului Frontului și nici liberalii din guvernul de după octombrie 1991 nu s-au priceput să exercite acțiunea de reatribuire a marelui corp al autorității. Rezultatul este că structura veche a scăpat de sub amenințare odată cu alegerile din ultimul septembrie și odată cu noul guvern. Va mai putea apăre vreo dată — într-un viitor nu exagerat de îndepărtat — acel mare ministru al modernizării și democratizării reale a României, făcînd ceea ce s-a așteptat de la revoluție și revoluția nu putea împlini? Lucrul pare puțin probabil și totuși el nu este exclus. Precum orice lucru care trebuie realizat inobservabil, asemenea conversele structurale va putea amenința conservatismul birocratic doar atunci cînd această amenințare va părea inexistentă. Omu mare al viitoarei istorii românești va fi puțin aparent ca scop și acțiune, va fi extrem de abil, va ști să tranzacționeze larg, multiplu și neobservabil va dovedi pragmatism dar și capacitate de a sacrificia detalii în favoarea unui avantaj global. Talleyrand spunea: „un mare diplomat trebuie să fie un mare diplomat și în plus să pară stînzaci“.

Puterea politică trebuie separată de puterea economică și de puterea birocratică ocultă. În comunism puterea politică dicta puterii oculte iar aceasta dicta celei economice. În capitalismul liberal primitiv puterea economică a dictat celei politice. În regimurile de tranziție puterea birocratică dictează, eventual, puterii politice.

Democrațiile occidentale se caracterizează tocmai prin separarea puterii economice de puterea politică. Marii oameni de afaceri marii financiari, patroni, proprietari se afirmă doar cu totul excepțional ca politicieni. În fata alegerii democratice orice presumpție de interes material al omului politic îl descalifică pe acesta. Așa a apărut — în concret — separarea economico-politică. Ideologic ea a fost propagată, în Europa, deosebi de social-democrație iar în America de politica Partidului Democrat. Separarea politico-birocratică derivă din rotația partidelor influente la guvernare. Pentru a-și asigura stabilitatea funcționarul public a refuzat a se mai lăsa prins în actul politic. România a căzut atât în capcana corelării acțiunii politice cu aceea birocratică ocultă, despre care a fost vorba chiar în rîndurile de mai sus, cit și în cea a acceptării imixtiunii mai clare a afacerilor, în curs de constituire, în viața politică. În socul dintre comunismul birocratic și capitalismul afacerist, dornic nu rareori de a beneficia de ambele părți aflate în coliziune, omul politic român se vede zdrobit pur și simplu.

Statele Unite au lansat însă o mult mai subtilă formă de disociere a relației

economic-politic. Stabilitatea lumii, pe cit și fericirea individuală, depind de un just echilibru al vieții individuale și a celei publice. Psihanaliști și filozofi precum Carl Jung, Erich Fromm sau Herbert Marcuse au înțeles acest lucru. America l-a realizat separînd economicul (ca proprietate, în particular ca proprietate asupra mijloacelor de producție) de politic. Avera aparține celui care o dobîndește prin inițiativă, muncă și austeritate. Statul aparține tuturor, administrînd viața publică. Proprietatea și inițiativa economică sînt exclusiv particulare. Politica este exclusiv publică. Statul are o putere limitată dar de neocolit, și, în acest sens absolută, asupra individului. Statul poate abuză în două feluri de puterea sa: devenînd dominator pentru individ sau lansînd agresiuni externe. Statul ca proprietar capătă o prea mare putere și va încerca altă o formă de abuz cit și cealaltă. Singurul stat neopresiv este acela care nu poate dispune de proprietate, fiind, în același timp unul în care proprietarul, marele posesor de capital, nu poate dispune de stat. Este nevoie de un sistem integral capitalist și de un stat cu adevărat vast, mult prea mare pentru puterea oricărui capitalist și chiar a oricărei formațiuni capitaliste. Un astfel de stat mare este Statele Unite și un altul este Comunitatea Europeană. Democrația europeană autentică se naște, după model american, prin CE, politicul scăpînd astfel de dominația capitaliștilor individuali. Structurarea integral capitalistă a lumii se numește reformă. O planetă întregă privatizează — nu privatizează doar România, nu privatizează doar țările estice, nu privatizează numai Indonezia, Argentina sau India, privatizează Anglia, Franța, toți, Reforma nu este ieșirea din comunism — reforma este alinierea lumii la modelul capitalist american. Ce obține America astfel? Obține nonagresivitate și echilibru mondial. Micile conflicte locale nu sînt decât dovezi despre ce înseamnă întîrzierea în aplicarea modelului capitalist de existență. Pe ce se bazează, însă, acest efort american? Mai întîi se bazează pe voința oricărui capitalist, din orice țară de a nu avea decît concurenți onest și nu imposibil de concurat. Statul, în chip de capitalist, prin exces de putere, nu are cum fi concurentul corect și quasi-egal, care este singurul acceptabil. În al doilea rînd omul actual nu dorește ca sfera sa existențială să interfereze cu sfera politicului. Cea mai importantă separare a puterilor azi este separarea existențial-politică. Politica este astăzi făcută de oameni pentru a nu mai fi resimțită de ei. Or economicul interferă cu existențialul și ca atare trebuie separat de politic. Omu știe că economia este obiectivă și ca atare nu este deranjat de ea, în timp ce politica are un coeficient subiectiv notabil. Acestea sînt motivele pentru care modelul de civilizație americană cucrește.

Pe de altă parte America este manicheistă. În conștiința americană lucrul cel mai profund înrădăcinat este că orînde nu ciștigă binele va domina răul. Poate că ar trebui să recunoaștem că, global, istoria omenirii datorează mult unui manicheism subtextual — oricum așa se întîmplă cu istoria Occidentului. Reforma nu este simplă schimbare economică și socială, este revoluția statală și existențială exportată de America.

Caius Dragomir

minimax

Mă rog,

dar ce ne facem cu rinocerii?!

Stii ce, dom'le, s-or pricepe ei nu s-or pricepe la una alta comuniștii ăștia, da' la dramaturgie nu-l taie nimeni! (Anonimul Dimbovițean)

Știința modernă, în pofida tuturor progreselor înregistrate în ultimele decenii, s-a dovedit complet incapabilă să găsească un mijloc eficient pentru stîrpirea acestei specii de dăunători, dată fiind extraordinara lor capacitate de disimulare. (Micul dicționar de bazaconii)

În chiar ziua cînd transcriem acest gînd, noul premier al României, nou, dar vechi cadru de nădejde al partidului și-a mai instalat la post vreo cîtiva subalterni din echipa ce urmează să ne execute — că doar nu degeaba se și cheamă putere executivă. Deci, slavă Domnului, apele ca să le zicem așa, se limpezesc, se curată, sînt epurate. De bună seamă, cit de curînd vor urma epurărilor în jos, fiind întru totul normal ca puterea să-și posteze oameni de încredere la toate nivelurile organizamei. Cum ar zice cineva pus pe filosofie, bunăoară cînd merge dimineața la slujbă inghesuit ca o vită în autobuz/metrou/tramvai/troleibuz: „Uite dom'le că încet încet viața revine la normal...“ Într-adevăr. Căci tocmai despre o asemenea revenire ni s-a părut că vorbește premierul N. Văcăroiu atunci cînd a insistat atîta asupra coerenței la prima conferință de presă ținută după „miru-

irea“ guvernului de la palatul cucuvelei. Va fi fiind ea, dară, cîndva, de piață, sigur că da, economia românească, numa' că nu așa, piață pură și simplă, capitalism d'ăla, cum i-ar zice specialiștii, libertin, ci economie socială de piață. („Auzișți țato?“ / „Auzii cum să n-aud, da' să efineste, aia e, să efineste?“) Iar la întrebarea corespondentului BBC („Ăștia mai bine și-ar vedea de minerii lor!“), ce înțelege guvernul prin socială, dl. N. Văcăroiu a zîmbit spre camerele tv (adică noi) ca o educatoare în fata unei clase de handicapați psihic, ținîndu-ne apoi o mică lecție, simplă și frumoasă de să priceapă tot omul. Uite dom'le, aia e, ca în Germania, sau ca în Japonia (iar modelul japonez!), ajungînd d-sa repelei la ideea dragă mult și presedintelui I. Iliescu: intervenția statului în economie. O, nu, nu dirijism, ferit-a sfîntul, gata cu dirijismul! Statul nu mai dirijiază, decît doar că deține controlul resurselor energetice și de materii prime, sistemul bancar, bașca marea majoritate a industriei. În rest n-au decît să la capitaliștii tot comerțul și turismul, domeniul în care noul guvern se-arată pus tare pe privatizare. Și, învățîndu-ne mai departe cum e cu economia asta socială de piață, noul premier (ferindu-se a vorbi de ponderea proprietății de stat) s-a referit la impozite care, n-avem ce face, trebuie să fie mari, multe și mari pentru ca statul să aibă bani de care e nevoie pentru protecția socială a tuturor supușilor. Protecție, cum altfel decît, bineîn-

țeles, tot coerentă, dar și atotcuprinzătoare, să nu scape nimeni și nimic neproteguit, adică revenind în grija statului pină și ce / cit consumăm sau cum / cit ne odihnim. Zău că da! Iar cui nu-i vine să creadă, n-are decît să citească interviul ministrului de resort din „Adevărul“ de acum citeva săptămîni. Oricum, includerea d-lui I. Mîncu în guvern e o garanție că statul se va îngriji îndeaproape de noi, adică ne va proteja ca să fim hrăniți în mod rațional-stiintific. Mă rog, capitaliștii n-au decît să se imbuibe cit vor cu crînați nemțești, sardele portugheze, și tot soiul de cîrnuri ca să moară mai repede de colesveol. În fine, perspective nu mai puțin luminoase s-au lăsat întrevăzute la aceeași conferință de presă, în domeniul politicii externe. Acum, nu că dl. A. Năstase n-ar fi făcut treabă bună, s-a văzut doar în Parlament ce finuț lucrează, cu grație s-ar putea spune chiar, da' orîșcit, cu dl. T. Meleşcanu la externe avem certitudinea unei mai mari... coerențe, știut fiind că d-sa este un funcționar cu state vechi în branșă (iar partidul își alegea cu grijă multă oameni cărora le-a dat drumul să umble pe-afară), un argument suplimentar pentru speranțele noastre constituindu-l — de ce ne-am feri s-o recunoaștem? — prestația la tv a d-nei Meleşcanu, o prestație cu totul aparte în care sarmul rubensian, doar mitocanii ar putea spune că seamănă leit cu Piggy) se îmbină în chip înefabil cu o agerime a spiritului ieșită binisor din comun. Am reținut deci cu multă bucurie că acest guvern va asigura normalizarea relațiilor cu țările vecine ceea ce orice om de bună credință trebuie s-o recunoască, nu e de colo. Căci, traducînd limbajul codificat al profesioniștilor într-ale diplomației, asta înseamnă, nu-i așa, nici mai mult nici mai puțin decît reintregirea României tocmai cînd Rusia și Ungaria se îmbrățișează la cel mai înalt nivel de te ia cu frig.

În linii mari, directoare, cam așa stăm prin urmare cu noul guvern, imbucurătoare fiind totdeodată susținerea (respectiv condiționarea) politică de care beneficiază „echipa Văcăroiu“ în Parlament. Vorba unui bătrîn gazetar care o fi fost el ditamai politrucul în presă dar de

cînd cu „revoluția“ i s-a luminat mîntea și tare bine le-mai zice: „În ce ne privește, să fie clar: într-o bună măsură, busola bineului României stă, acum, pe masa domnului Văcăroiu!“ Semnat, da, Eugen Florescu sub pulpana vremelnică (adică în „Vremea“, dar largă a lui Adrian Păunescu. Iar susținerea așa tovarășească a comuniștilor nu e deloc puțin lucru cînd te gîndești că tov. Verdeț a dat iarăși o fugă pină în China de unde, cine știe s-ar putea să vină cu tolba mai plină chiar decît va veni cologul d-sale din Franța.

Ne îndreptăm așadar vior spre sărbătorile de iarnă cînd vom avea prilejul să ne luăm și porția de, i-am zice, eoprol moral, vîrsînd o lacrimă în zilele acelea cînd ne vom aminti că în urmă cu trei ani, ca să ajungă presedinte tov. I. Iliescu, „căci tovarăș își/ne zicca în zilele acelea) și ca să-și declame polezoalele alde Vădîm sau Păunescu în Parlament, au fost împușcați niște oameni crezînd sărmanii că ce fac este o jertfă — și chiar a fost, atîta doar că inclusă în calcul de regie, Brucan rinjește, generalii în retragere se plimbă prin lume și joacă la ruletă în transmisie directă la tv iar în opoziție foarte opozantă pragmaticii aprețiază că procesul comunismului e neaveșit. Ce să mai faci decît să te dedai la pîneviste cu ditamai țitele sau să citești amintirile din pușcărie ale lui nea Tudor, care n-o leși el de-acolo (și iese, sigur iese) că pe mulți o să-i „răspovească“... Și cum să nu zici atunci ca marele nostru grecoțel „Bravos națiune, Halal să-ți fie!“

25 noiembrie 1992
Șerban Lanescu

P.S. Aflăm în ultima clipă despre zăvera din gîngul „România Mare“, dar avertismentele d-lui R. Theodoru, pe lîngă că nu spun nimic nou, păstrînd proporțiile, sună cam la fel ca cele ale lui „Don Pedro“ după debarcarea din septembrie '91.

Prin redacțiile de altădată...

O activitate publicistică destul de susținută se pare că desfășoară, în Israel, un grup de scriitori originari din România; semnul, cel mai evident al atașamentului lor la țara și cultura de care s-au depărtat doar geografic este faptul că ei continuă să scrie în românește. Nu numai acest lucru este emoționant, cel puțin pentru mine, căci și Vlad Boțulescu — acum două secole și mai bine — continua să scrie în românește în Kufsteinul exilului său de unde știa că nu va mai reveni niciodată; dar apariția unui număr considerabil de volume în limba română, în Israel, mai semnifică și existența unui public cititor de limbă română suficient de important pentru a face această întreprindere măcar viabilă, dacă nu chiar oarecum rentabilă. Știm foarte puține lucruri despre această producție literară și extrem de rar văd și cite o prezentare a unei cărți din această arie (lucrul e valabil și pentru celelalte cărți românești apărute peste hotare), pe care nici nu știu cum să o numesc, ea nefiind propriu-zis nici a exilului, nici o diasporă (!), ci mai degrabă o prelungire a spațiului literar din țară, în care cei mai mulți dacă nu toți acești autori și-au început cariera. Ca și exilul politic, este un spațiu în care generațiile se împropătează doar prin transplanturi repetate din țara de origine, pentru că tinerii născuți acolo vor scrie, firește, în limba țării, Vîrsta și nostalgiile ușor de înțeles explică cu ușurință caracterul retrospectiv al acestei producții literare, fie că ea se circumscrie cercetării propriuzise (de istorie, istorie culturală sau literară, domeniu în care au apărut de asemenea câteva cărți importante: cea a lui Leon Volovici de pildă), interesînd în cel mai înalt grad istoria noastră, fie că pătrunde aici pe căile mai ocolite ale literaturii, abordînd subiecte „românești” sau reinviînd anii tineretii petrecute în țară. Acestei ultime categorii îi aparține și cartea pe care mi-o trimite o veche prietenă din Israel, **Filmul amintirilor** mele de Lazăr Cassvan, autor al mai multor volume de istorie a cinematografului și

mai ales a filmului, apărute prin anii șaptezeci; în afara acestor apariții relativ tîrzii și a unor traduceri, Lazăr Cassvan a fost în tinerete, înainte de război, redactor la una din primele noastre reviste dedicate artei filmului și apoi, după 1948 pînă la pensionare, redactor tehnic la Editura pentru literatură. Ambele capitole ale vieții sale l-au plasat deci într-un mediu cultural extrem de interesant și l-au pus în relație cu un mare număr de personalități, mari și mici, ale unor epoci devenite deja istorie. Din acest punct de vedere cartea, care acoperă întreaga sa biografie pînă la plecarea din țară, după 1981, oferă un material prețios atît pentru istoric sau pentru biograful scriitorilor implicați în aceste amintiri, cît și pentru sociolog; este vorba, desigur, de noul capitol pe care filmul îl deschide nu numai în estetică, ci și în sociologia receptării.

Pentru cititorul ceva mai tînăr, care concepe greu o epocă în care nu doar televiziunea nu exista, dar nici cinematograful vorbitor sau în culori, prima parte a cărții va fi probabil cea mai consistentă pentru că ea istorisește contactele graduale ale autorului cu lumea mirifică a filmului, atît ca spectator, cît și ca participant implicat în această industrie, de la experiența micului cinematograful de provincie pe care tatăl său încearcă să-l monteze și să-l facă rentabil la Brăila prin anii douăzeci (fără a reuși, bineînțeles) pînă la intrarea sa în redacția revistei **Cinema**, editată de unchiul său Nestor Cazvan, unde imberbul specialist va avea pe mină unul dintre cele mai interesante sectoare: răspunsurile la scrisorile cititorilor („Să stăm de vorbă”). Această parte a cărții lui Lazăr Cassvan va interesa în mod special pe sociolog căci el asistă și se implică în nașterea primei categorii sociologice și global aptă a fi considerată ca un public unitar, cu reacții de grup previzibile și, măcar în parte, chiar scontate de producător: publicul de film, a cărui componență și comportament se deosebește radical de publicul (respectiv consumatorul) de

literatură, și aceasta în cel puțin două privințe: consumatorul de literatură este și el — chiar dacă preferă să o ignore — un potențial producător de literatură și reacțiile lui au în vedere tot timpul această posibilă și de regulă dorită inversare de roluri, și apoi, decurgînd de aici dar și din caracterul în general public, exhibiționist chiar, al trăirii cinematografice, amatorul de film nu mai este un disimulat, un timid ascuns sub pseudonim, precum corespondentul literar, ci un extrovertit, un căutător al notorietății, chiar al celei îndoielnice, de la „curierul cititorilor”, care-și divulgă numele, preferințele și ambițiile, trimițîndu-și în cele din urmă și fotografia. În acest sens, capitole precum **În culisele unei redacții poznașe**, **Prin sălile de cinema de altădată sau Lumea pitorească a spectatorilor...** oferă un material nu numai amuzant, ci și prețios pentru cine vrea să pătrundă puțin în adîncul fenomenului. Revista **Cinema**, despre care autorul ne oferă cîteva informații chiar mai vechi decît intrarea sa în redacție, a fost într-adevăr o publicație cu greutate în lumea filmului, și nu numai. Încă din 1924, cînd cinematografia era abia la începutul carierei sale, revista lui Nestor Cazvan avea o vioiciune și o ținută cu totul remarcabilă, nu neapărat îmbunătățită cu trecerea anilor cînd cîștigul în numărul și dimensiunea ilustrațiilor nu compensa pierderea în diversitatea și interesul articolelor din primii ani:

cronica filmelor care țineau așiful, prezentări de filme românești (**Păcat**, după Caragiale, în regia lui Jean Mihail, **Manase**, după Roneti Roman) și de actori români în străinătate (De Max, Mihail Floresco, Genica Missirio), interviuri despre rolul și posibilitățile noii arte (cu Mihail Dragomirescu, „președintele comisiei de control al cinematografului”, D. Gusti, Al. Davilla), reportaje de la turnări, din viața provinciei, informații despre procedee tehnice și trucaje etc. În acest ansamblu, „curierul cititorilor” ocupa într-adevăr un loc de primă mărime.

A doua parte a existenței sale, și deci a cărții, autorul o petrece mai mult în preajma scriitorilor decît a oamenilor de film, lîngă care îi rămîne inima. Mai variată, mai importantă prin statura celor implicați și nu mai puțin prin percepția matură acum a redactorului cu experiență care devine, această parte aduce în fața noastră cîteva momente caracteristice anilor cincizeci, unele sumbre, altele doar jalnice: **Să ne educăm în colectiv, țovarăși!**, **Un director maestru al jocului dublu**, **O stea galbenă primedloasă...** ș.c.l. Cîteva din aceste amintiri se raportează la cunoscutele „recuperări” ale marilor ostracizați, reversul (rar și bine pregătit) al proceselor de excomunicare anterioare: cel al lui Tudor Arghezi, pe care l-am mai cunoscut din diferite surse (între alții, cred că de la profesorul Balaci), cel al lui G. Bacovia, găsit realmente **în articole mortis**, cel al romanului lui Călinescu. Mai apar în aceste schițe memorialistice figuri celebre de scriitori, precum Sadoveanu, Camil Petrescu, Z. Stancu, sau de oameni ai momentului, precum Teohari Georgescu; pe alții, prezentați doar în transparența întimplărilor revelatoare, îi putem doar bănui: A. Toma, Petru Dumitriu, Felix și Marcel Aderca. Aici cred că autorul trebuia să tranșeze între dorința firească a memorialistului de a divulga și discreția firească pentru o persoană de o anumită delicatețe: cine nu are (în dimensiunile ideale, desigur) plăcerea birfei, a „încondeierii” confrăților și chiar o mică doză de răutate nu poate fi un bun autor de amintiri: a nu-ți cruța victimele înseamnă a le trimite, încă o dată, spre eternitate. Reluate și îmbogățite, cu mai multe amănunte și, desigur, cu mai multe „răutăți”, cred că aceste amintiri dintr-o lume care ne-a fost familiară multora ar putea interesa și o editură de la noi. Și, dacă mi se iartă, o ultimă observație: un vechi om de editură nu trebuia să-și lase cartea fără sumar.

OVIDIU SIMIONESCU

Mircea Anghelescu

*) Lazăr Cassvan, **Filmul amintirilor mele**, f.l., 1991, 167 p.

povestea vorbeli

Performant

Un cuvînt la modă este, su siguranță, adjectivul **performant**. Împrumut destul de recent din franceză (etimonul **performant** avînd în dicționarele limbii de origine ca dată a primei atestări anul 1960), cuvîntul poate fi ușor legat de **performanță**, **performer** — mai de mult înregistrate de dicționarele românești. În română, ca și în franceză, adjectivul **performant**, cu sensul „care obține performanțe, rezultate foarte bune”, nu se folosește în legătură cu orice obiect ori ființă. Pot fi performante doar sistemele, aparatele, mașinile — sau întreprinderile, produsele; utilizarea cuvîntului e deci restrînsă la domeniul tehnic și la cel economic. Nu se poate spune că e **performant** un sportiv, un elev sau un actor.

În ultima vreme, s-a vorbit la noi de „mașini din ce în ce mai performante”, de „mijloace de transport cu calități performante”, ba chiar și de „consolidarea unei economii de piață moderne, înalt performante”. În toate aceste enunțuri, **performant** e în mod evident preferat unui alt cuvînt la modă, dar prea puțin eufonic: **competitiv**.

Orice cuvînt intens folosit la un moment dat tinde să-și extindă, uneori

nepermis de mult, domeniul de întrebuintare. Tendința e vizibilă mai ales la neologismele științifice actuale — și tot la ele e și destul de supărătoare, cel puțin din punct de vedere stilistic: pentru că atribuie limbajului comun un caracter prea tehnicist.

Într-o recentă cronică teatrală, se spune că un anumit rol a fost interpretat de un actor „într-un mod **performant** pentru cariera sa” (s.n.). Extinderea este explicabilă, dar nu mi se pare și fericită: pus în serie cu mașinile, utilajele și sistemele economice, actorul își pierde ceva din prestigiul artistic. Asocierea cu sfera terminologică a **competitivității**, **eficientizării**, **tehnologizării** etc. nu e chiar benefică stilului de comentariu cultural.

Exemplul anterior anunța și o posibilă utilizare adverbială a cuvîntului; am întîlnit, de curînd, chiar trecerea de la construcția „în mod performant” la adverbul „performant”. E urmată astfel o altă tendință contemporană — de adverbializare a adjectivelor neologice: „Să înotați **performant** în vocabular, sintaxă și, mai ales, pronunție”. Cu ajutorul sensului adverbial e foarte posibil ca sfera de aplicație a adjectivului să se extindă și mai mult.

Alături de **performant** poate sta un alt împrumut recent din franceză, asemănător ca structură și, se pare, cu oarecari șanse de a se impune. Adjec-

tivul **preocupant** (pe care Dicționarul Explicativ nu-l înregistrează) poate fi foarte ușor pus în legătură cu verbul **a preocupa**, cu substantivul **preocupare** și cu adjectivul, provenit din participiu, **preocupat**; toate — bine instalate în lexicul românesc contemporan.

Se vorbește astăzi despre „situații preocupante”. Sensul adjectivului, în măsura în care îl continuă pe cel al originalului francez, e aproximativ acela al mai vechilor **ingrijorător**, **nelineștitor**; nu vine, așadar, să ocupe un loc gol: nu e indispensabil. Pentru moment, are și dezavantajul de a nu fi foarte clar; e drept, adjectivul e legat de verbul **a preocupa**, dar acesta înseamnă nu numai „a îngrijora, a nelinești” — „Situația actuală îl preocupă...” — ci și, într-un sens mai slab și chiar mai răspîdit, „a obseda, a urmări” sau „a absorbi, a capta interesul”; în construcția reflexivă — „Se preocupă de completarea bibliotecii” — verbul înseamnă doar „a se interesa,

a se ocupa, a avea grijă (de ceva)”. Adjectivul **preocupant** — despre care nu știm încă dacă se va impune și, dacă da, ce sens va păstra — este, deocamdată, ușor ambiguu: o „situație preocupantă” poate fi înțeleasă ca una „ingrijorătoare, gravă, critică” — ori, pur și simplu, ca una „care preocupă pe cineva”. Diferența e de nuanță — dar, uneori, nuanțele sînt foarte importante; cu atît mai mult cu cît cuvîntul a apărut în limbajul politic. În cele mai multe cazuri, am prefera ca în locul franțuzismului să apară fie **ingrijorător**, fie perifriza „care preocupă”. „Problemele preocupante pentru opinia publică” sînt, pur și simplu, „problemele care preocupă opinia publică”; economia mijloacelor de expresie (posibilă justificare pentru un neologism) e practic inexistentă în prima formulare; de partea celei de-a doua stau claritatea și firescul.

Oricum, împrumuturile din franceză cu terminația **-ant** funcționează deja ca modele derivate în română; noile achiziții întăresc o paradigmă destul de puternică. Formații autohtone se înregistrează mai ales de la verbele în **-lza** — dezvoltate ele însele după model francez. În exemplul „presa noastră **optimizantă**, triumfătoristă”, sinonimia indică, pentru primul adjectiv, un sens mai puțin obișnuit: nu „care produce eficiență maximă” — ci „care prezintă lucrurile în chip cît mai optimist”. Sensul exclude împrumutul, în franceză existînd doar verbul **optimiser** (după engleză) „a impune un randament optim”. O situație în care nici sensul, nici forma nu pot trimite la altă explicație decît formarea în limba română pe care o prezintă adjectivul **ortodoxizant**. Ultimele exemple nu sînt, totuși, decît creații ad-hoc: doar primele vor fi susținute de comoditatea unor traduceri, de relative rațiuni de economie a limbajului și, desigur, de modă.

MIHAI CUJBA

Rodica Zafiu

Regele în țară (III)

Mircea Ciobanu, NIMIC FĂRĂ DUMNEZEU, NOI CONVORBIRI CU MIHAI I AL ROMÂNIEI, Editura Humanitas, București, 1992

Fată de cuprinsul cărții realizate în 1990 la Versoix, din inițiativa poetului și prozatorului Mircea Ciobanu, noile mărturii ale Regelui Mihai, din volumul *Nimic fără Dumnezeu* („Nihil Sine Deo“) aduc în discuție un număr important de elemente istorice inedite și întăresc, pe de altă parte, impresia covârșitoare pe care ne-am făcut-o de la început în legătură cu autorul lor.

Chiar dacă avem de a face cu informații indispensabile pentru înțelegerea întregii activități postlice a diasporei românești, las pe seama specialistilor datele referitoare la o perioadă ceva mai veche (activitatea **Comitetului Național Român**, care a funcționat ca un fel de guvern în exil al țării, din 1949 până în 1975, activitatea **Caromanului** sau a **Fundăției Universitare Regele Carol I**) și mă opresc asupra unor întâmplări mai recente, care la urma urmei tot istorie sînt.

Este vorba mai întâi de vizita pe care Majestatea Sa Regele Mihai a încercat s-o facă în decembrie 1990 în România, cînd cei care ar fi trebuit să-l primească la graniță cu pline și cu sare au reușit să transforme totul într-un roman de aventuri de cel mai desăvîrșit prost gust.

În rezumat, după aterizarea avionului la Otopeni, comandantul aeroportului îl primește pe Rege în modul cel mai corect cu putință, deschizându-i salonul oficial și urîndu-l „Bun venit“ și „Sărbători fericite“, așa cum se cuvenea. După ce formalitățile vamale sînt îndeplinite, Regele și însoțitorii săi se îndreaptă spre ieșire, întîmpinați de aplauze și de zîmbetul funcționarilor aflați în acel moment în aeroport. Din nou un lucru firesc. Ca prin minune însă, la un semn care nu se știe de unde vine, dar se poate presupune, lucrurile iau altă întorsătură. Înainte de urcarea în masină, cineva îi retrage Regelui pasaportul, așa încît acesta va trebui să aștepte circa o oră în casa Siminei Mezinescu, unde totuși va fi înștiințat printr-un telefon că drumul spre Curtea de Arges, poate continua, chiar dacă formalitățile vamale n-ar fi fost încă terminate. Ceea ce urmează poartă pecetea inconfundabilă a stilului de lucru dintr-un univers concentrațional. Pe autostrada București-Pitești o masină a Poliției opreste mașina Regelui, motivînd că ar fi rămas fără benzină și efectuează un nou control „discret“. Apoi,

în apropiere de Pitești, drumul e blocat de un camion „pus de-a curmezișul“ și, în fața camionului, de „un tractor care închidea drumul de tot“. „Dincolo decamionul pus de-a curmezișul, precizează Regele Mihai, se aflau douăzeci și ceva de mașini fără nici o inscripție pe ele, plus patru sau cinci mașini de poliție cu faruri albastre — totul dădea impresia de dezordine, de urgență, de panică. A fost o înscenare din care toată lumea trebuia să simtă că s-a produs o catastrofă, iar noi să avem impresia că sîntem autorii ei“. După ce mașina Regelui opreste, apar mai mulți militari cu automatale pe piept și un colonel de poliție care va sustine că e vorba de o trecere frauduloasă a frontierei, așa încît „infractorii“ trebuie să se întoarcă la București.

În apropierea Capitalei, altă încercare de intimidare, desigur, pentru a se evita întîlnirea cu ziaristii străini de la aeroportul Otopeni. Un general de securitate vrea să vorbească în particular „cu domnul Mihai“, apoi un general de aviație se prezintă și el pentru o discuție „ca de la aviator la aviator“, teza sa principală fiind că avionul Regelui Mihai ar fi intrat în spațiul aerian român neanunțat și deci fraudulos. „Or, toată lumea știu acum, comentează amuzat Regele, că nici un zbor, în nici o țară, nu se poate face fără să fie anunțate absolut toate posturile“. În cele din urmă, pilotii profesioniști ai avionului luat de la Geneva sînt declarați indisponibili (ar fi băuți peste măsură) și zborul silit spre Elveția se va realiza cu un avion militar Antonov 24, rusesc. Înainte de plecarea din țară, exact ca Pristanda al lui Caragiale, „cineva în uniformă“ se prezintă cu pasaportul Regelui, îi deschide și arătîndu-i unuia dintre însoțitori se simte obligat să constate că „totul a fost în regulă de la început“. Comentariul Regelui e de data aceasta mai mult uimit decît ironic, desi deceptia trăită trebuie să fi fost uriasă: „Ca să vezi cum sînt oamenii“, spune el. „În avion, continuă apoi Regele Mihai, Regina mi-a spus atît, că a fost dezgustată“. Într-adevăr, e cuvîntul cel mai potrivit.

Mult mai tirziu, după ce experiența a fost consumată și după ce autoritățile românești s-au incurcat în propriile lor explicații copilărești, au venit comentariile ceva mai ample, și pentru că încercarea Regelui Mihai de a-și revenea țara, în

decembrie 1990, a avut valoarea unui adevărat test, ele tin loc de analiză a post-totalitarismului românesc. După Mircea Ciobanu, care discută și el momentul: „Mecanismul care a fost pus în funcțiune pentru zădărnicierea vizitei la Curtea de Arges a fost unul tipic comunist. Momentul de ezitare care ar fi putut să incline balanta spre un comportament civilizat a durat foarte puțin. Cît de puțin a durat acest moment, tot atît de subtil este și poizăta, aparent democratică, înținsă pe deasupra hăului de neocomunism de la noi“. Ca de obicei, Regele Mihai e mult mai laconic, dar în același timp și mult mai exact: „am văzut încă o dată, spune el, un fel de a lucra în relațiile politice copiat după m-toda rusească. Nimic nu s-a scimbat din 1945 pînă astăzi“. Ceea ce, dacă nu ne luăm după aparente, este iarăși adevărat.

Cel de-al doilea moment vine ca o reparație întîrziată la deceptia din decembrie 1990 și e povestit în penultimul capitol al cărții, intitulat *Păste*, 1992, cînd Regele va reuși să-și revadă pentru prima dată țara, după o absență de aproape 45 de ani. La Putna, mărturiseste emoționat Regele Mihai, „aproape că nu-mi aduc aminte dacă m-am uitat la zidurile minărilor. Cred că nici n-am apucat, atunci. Oriunde as fi privit, mă întîmpina o față omenescă. Nu te mai săturați privind“. La București, după ce multimea îl obligă pe Rege să treacă pe sub Arcul de Triumf, urmează entuziasmul nemai-pomenit din centrul capitalei: „Niciodată ca acum, mărturiseste Regele, n-am văzut mai mulți oameni la un loc“. Iar înainte de plecare spre Curtea de Arges, la mormintele strămoșești, se produce scena cea mai puternică a celor trei zile petrecute de Regele Mihai în țară: „Luni

de dimineață, povestește el, înainte de-a porni spre Curtea de Arges, ne-am oprit să depunem o coroană de flori la Română, pe locul unde au fost împușcați tinerii români în decembrie... Acolo s-a făcut o rugăciune — și în timp ce părintele Justin se ruga, am văzut o femeie venind spre noi în fugă. Nu s-a apropiat prea mult. Cînd s-a oprit, la o distanță cam de aici la poartă, ne-a făcut un semn cu mina și a strigat: «Oameni buni, veniți acasă!»“.

După cum se știe, istoria este un domeniu al controverselor, peste care se ridică totuși, de fiecare dată, câteva repere de necontestat. „Întoarcerea mea în țară e un fapt pozitiv în istoria acestor doi ani din urmă“, spune Regele Mihai și are încă o dată dreptate.

Am putea să ne întrebăm, trecînd de data aceasta la biografia propriu-zisă a Regelui, de ce s-a putut acumula atîta ură în jurul unei personalități care impresionează înainte de toate prin tinuta sa. Răspunsul e dat tocmai de această tinută neobisnuită, care îl singularizează pe Rege chiar și printre cei de o seamă cu el. Din nou trebuie să spun că oamenii de specialitate sau istoricii, adică cei obișnuși să judece fantele în contexte de relații mult mai largi, vor găsi cu siguranță elemente mult mai solide pentru definirea acestei personalități ieșite din comun. Eu mă voi opri (fără alt comentariu) la un argument din categoria celor socotite mai degrabă inefabile: întîlnirea Reg lui Mihai cu Dalai-Lama, în Elveția, fără ca cei doi să se fi văzut vreodată pînă atunci: „Mă aflu într-un grup de oameni, îi povesteste Regele Mihai lui Mircea Ciobanu, și, deodată, s-a întors spre locul unde mă aflam și s-a uitat la mine drept. Parcă aveam în ochi cărbuni aprinși. Și a venit la mine și mi-a strîns mina cu amîndouă minile. După aceea, alături de ceilalți, am luat masa împreună cu el. A tinut o conferință scurtă. După masă, la plecare, m-am dus să dau mina cu el. O fi fost asta în obiceiurile lor, nu știu, n-am întregat pe nimeni dar m-a strîns în brațe și și-a pus capul pe fata mea. A stat așa mult timp, aproape un minut. Pînă în ziua aceea nu ne mai văzusem — și nici atunci, cînd ne-am văzut prima oară, nu ne-am vorbit“.

În introducerea noilor sale convorbiri cu Regele Mihai, Mircea Ciobanu face la un moment dat această constatare: „Îni dădeam seama, cu fiecare întrevvedere mai mult, că tragedia românilor își are adevăratul exponent în însuși Regele lor și că nu totuși ne dăm bine seama că sîntă aceasta de reprezentare este unică în fata istoriei și a jussitiei divine“. Într-adevăr, acesta e sentimentul cu care ești obligat să închei astăzi lectura cărții despre Regele Mihai: un amestec de frustrare și de neputință, cu atît mai mare cu cît soluția cea bună se află la îndemîna ta.

Un bărbat basarabean ar fi spus despre noi, românii (și Regele a reținut această observație) „că de trezit, ne-am trezit, dar încă nu ne putem scula în picioare“. Ar fi o tragedie ca, înaintea unei adevărate ridicări în picioare, să ne culcăm la loc, încă o dată.

Florin Manolescu

caiet de caligrafie

Călătorii între patru pereți

Ce diferență între umblatul cu mașina prin oraș și călătoria pe străzi, pe trotuar, cu piciorul! Este cam aceeași diferență ca între vorbit și scris. Cînd ai hirtia în față și înșirui cuvinte, timpul dăruit fiecăruia e de multe ori mai mare decît timpul dat vorbelor în „vulgara“ oralitate. Cînd bați străzile cu pasul e ca și cum ție-ai acorda timpul scrisului despre ele. Nici gînd să le sporovăiești doar. „Mașina mică“ sau autobuzul (ce să mai vorbim de condiția șobolănească a metroului!) omoară liniștea și bucuria călătoriei scrise cu picioarele pe trotuar, prin labirintul inițiator în voluptăți și frumuseți al orașului în care (de exemplu) te-ai născut.

Orice „ieșire“ din casă ar fi bine să însemne încă o călătorie și nu doar o deplasare. (Călătoria zilnică ar putea fi definită și ca umplere a cotidianului cu nefăptuire, ca descoperire a ceva de scris despre cele făcute în chiar momentul făptuirii lor. Ah, acel extaz al simultaneității timpului cu ieșirea din timp!)

De exemplu, Mitică al lui Caragiale făcea mereu drumuri, pe Pod, între Capșa și Teatrul Național: așa ne transmite Nenea Iancu. Făcînd o viață întreagă aceleași drumuri pe jos, prin orașul natal, nu faci altceva să-ți bătătoarești cu pasul poteci (spirituale) — ca-n orice sat rupt de lume și de civilizația drumurilor și șoselelor. Străzile răs-umbrate sînt orele și anii tăi: direct trecute în spațiu. Călătorești, de fapt, zi de zi, pe liniile din propria palmă. (Liniștit, ca pe șine.) Mai mult decît atît: de multe ori mersul pe străzi e cam același cu mersul în sus-ul și-n jos-ul camerei. Tot între patru pereți.

Ca un fel de pas pe dinăuntru, pe loc, poate să fie și călătoria plimbării pe stradă. Adică încercînd să treci pe ele fără vreun rost aparent, laolaltă cu timpul, ca și el braț la braț cu timpul, în exact aceeași „viteză“ cu el.

Și ah, liftul: parodie a drumului dublu și continuu (sus — jos, jos — sus), drumul Întrupării. Aș vrea ca vecinii din bloc să spună despre mine: „Ai auzit de Popescu? Cic-a plecat cu liftul și n-a mai venit...“

Acum cîtiva ani am auzit un bane ce povestește despre un bărbat care iese cu soția, noaptea pe-o ploaie torrențială, dintr-o crișmă de mahala făcîndu-și (după multă, multă băutu-

ră) nevoile lîngă un burlan care zângănea surd de apă, insul urlă disperat către consoartă: „Vino, femeie, repede, că nu mă mai termin!“ În acest mărunț scenariu stă ascunsă o parabolă a noctambulismului poetic Extenuat, după o noapte întreagă de stors purgație — expresivă din inimă și din creierii, poți striga: veniți zori, vino lume, vino zgomot de oraș, sunet dulce de pași și de tramvaie, veniți că nu mă mai termin!

Îată chiar o definiție adecvată pentru dobitocul — de — poem: a muri prin pișare, a te face de tot (ești o bucată de gheață o grămadă murdară de zăpadă ce dispare sub căldura soarelui); a te pișa numai lapte și miere (tu, pe tine, de către altcineva, în întregime).

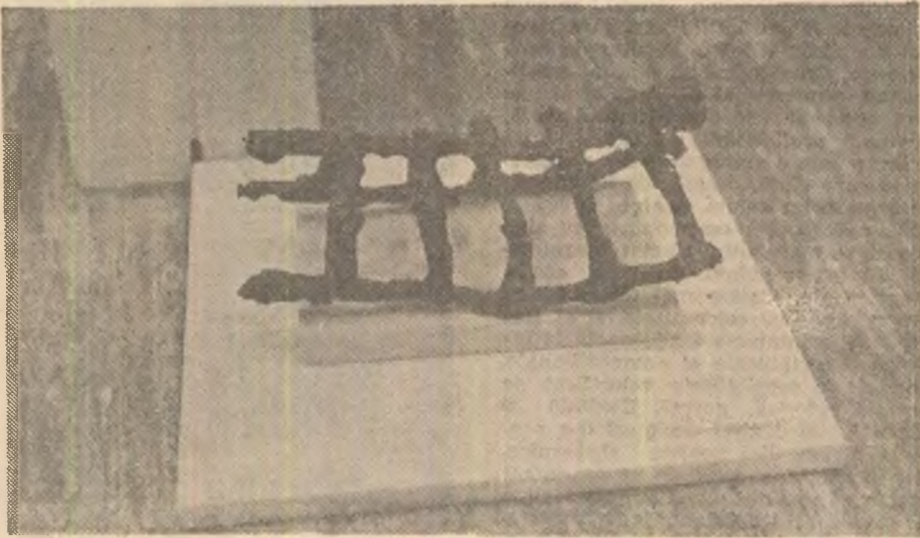
Într-un poem (un psalm) vorbeam despre discul pe care ar fi înregistrată următoarea muzică: pe-o față liniile din palmă și pe-o față liniile de pe frunte — și-ale mele și-ale iubitei mele. Într-o seară, întorcîndu-se acasă, iubita îmi povestește cum tocmai a călătorit în tramvaiul aproape pustiu, cu un om

beat. Acesta, cum s-a urcat, a anunțat că va cînta discul de-acasă care-i place lui cel mai mult. Cînta frumos dar atît de exact încît, atunci cînd a ajuns la o bine cunoscută zgîrietură, neridicîndu-se nimeni să împingă puțin mai departe acul picapului, fraza muzicală s-a repetat vreo 2 — 3 stații pînă cînd iubita mea a trebuit să coboare. Neștiind ce s-a întimplat mai departe. (În cazul fragmentului de psalm povestit mai sus este destul de clar ce-ar putea însemna în mica parabolă a „muzicii vieții“ o asemenea zgîrietură. Poate că sînt ultimele vorbe pe care le spui înainte să mori, vorbe care se mai aud cîtva timp — în surdina — și după ce te duci; sau poate că e cea mai frumoasă și mai bună împlinire din viața ta — ajustată, împlinită prin altele, mai mărunte, de-a lungul timpului; sau, pur și simplu, poate că e ce rămîne în mîntea și-n sufletul ascultătorilor după ce ție s-a oprit picapul.)

Baba nebună din cartierul copilăriei mele. Babă care, ori de cîte ori vedea o fetiță desenînd cu creta pe asfalt, alerga că să-i pozeze pentru cea mai frumoasă prînșeză de pe trotuar. (Știi ce frumoase prînșeze desenează fetele de 7—8 ani). Cîteodată baba încerca să se dezbrace — pentru un nud. Dar fetițele se speriau și fugeau.

Și florile desnată îngrijit cu cretă albă, văzute acum o zi pe trotuarul străzii General Berthelot, cu scris caligrafiat lîngă ele: „Interzis a se călca florile!“ (M-am bucurat cînd le-am descoperit pentru că într-un eseu mai vechi aminteam de un picior care reușise să deseneze niște icone atît de frumoase cu creta pe asfalt încît nici praful, nici ploaia și nici zăpada nu se mai așeza pe ele iar trecătorii le ocoleau cu grijă, privindu-le încîntați, aproape făcîndu-și cruce).

Cristian Popescu

nicolae neagu

Așa să te lepezi

Cum vine,
cum trece prin deschizătura ușii
neatingând zăvorul, elanța, incuțetărea
despicând, însă, lumina de seară
cu aripa de cocostire a miinii ;

cum se petrece dincolo,
și mai dincolo
descheind epiderma și nasturii
ca pe o uniformă școlară ;

și mai cum vocea ei
reverberază în cubul odăii
dintr-o picurare de greier
într-o alta, de ploate,
înțeleg că măcar atât mai pot spune :
cum sună trandafirul în oglinda
ferestrei
așa să te lepezi de brațele mele,
înima mea !

Povestea (ca poveste)

Opri-mă-voi în sensul
ființei mele nude
adlicătea-n dreptunghiul
din toate cel mai cast
și totuși, cum din carne
nimic nu se aude
îmbătrinesc ca lumea :
impropriu și fantast...
...Căci din dureri de bube,

din pe de rost necazuri
mai meditez asemeni
cu boui pus la jug,
trec, uite, roși pătrate
împinse de macazuri
Și-un timp jonglerul tragic
se poartă tuns chilug.

Așa, ce osebite
e între lup și iarnă,
ce împăcare urcă
pe lung picior de plai ?
Povestea (ca poveste !)
nu poate s-o discearnă
decît vatmanul umed
dintr-un tramvai cu cai !

Cu cizme de caraulă

Cu miinje în străfundul buzunarelor,
fluierind a pagubă,
patrulez pe ghimpii bocancilor
ca pe niște cuie de bronz.

Moderat în vocabule așa mai spune
dacă dresura de vorbe ar avea noimă,
mă deplasez, într-un marș de nevoie,
pe grohotișul cărării
încercînd să ating desăvirșirea.

Sint singurul îndrăgostit de poze
solemne

și mai sint, în plus,
păstrătorul unic al singurătății lucide
dar aici,
față în față cu sergenții
părăsind, în grabă, bivouacul
mă simt ca un hamac
în care s-a întins,
goală pușcă,
cu cizme de caraulă
dezordinea din lucrul.

Ne-am plictisit

Unde te duci ?...
Și mai unde e-ntoarcerea ?...
Ne-am plictisit (iar plictisul e fum !),
nu e destul să vezi cercul, nefacerea
și trăgătorul de cartușe dum-dum !
„Atențiune !“ recunoaștem somația
după istorii trăsnoitoare la mir,
stăm întrebîndu-ne : dincotrova
senzația
de baricade devastînd în delir ?

Dacă-am lăsa regimente-n dizgrație,
dacă o gleznă ne-ar putea răsuci
praful din drum ar fi simplă negație
și de iluzii nu ne-am mai sinchisi.

Șir după șir trag pe dreapta peroanele
pe o treime de miracole și
dacă fochiștii suprima-vor vagoanele
ceasul de apă cum ar mai vremul ?

Unde te duci ?...
Și mai e-ntoarcerea ?...
Ne-am plictisit (iar plictisul e fum !).
Nu e destul să vezi cercul, nefacerea
și trăgătorul de cartușe dum-dum !

Nici o zecimală mai mult

În trecăt,
printre picioarele șerpilor ruginind
de metehne
ne virim într-un cer păcătos
măsluindu-ne sfinții :
în poziția de dreptți cei de o făptură
cu țatăl,
în poziția de culcat ceilalți
ciți mai incap în rastelele cu neliniște.

Neîmpăcați cu greșelile capitale
sărîm gardurile dimprejurul cazarmii,
ademenim, într-un fel, interiorul
cu paturi alăturate ori suprapuse
și la comanda de „stînga-mprejur!“
punem atîta zel în executarea pedepsei
încît capetele ni se învîrtesc
ca niște bile de popice ; făcînd adică
„pac ! și iar pac !“.

Păgubim, la amiază, administrația
de citeva mere pădurețe
și o fărîmă de apă sălcie
după care,
ne așezăm, binișor, pe pragul cu iarnă ;
jumătate afară, jumătate înăuntru,
nici o zecimală mai mult...

Să ne privim, en fin

Să ne așezăm (așternem !)
pe bagajul (trusa !) cu acuarele
colorind de la gri la albastru
pătrățele solare ;

să schimbăm păreri (unice !)
despre una, despre alta
amestecînd cu apă de ploaie
nectarul din vopsele ;

să ne mișcăm (material !)
jur-împrejurul mesei de lucru
mai filosofînd (verzi și uscate !),
mai făcînd (tăcerea e aurul
din vorbe !) ;

să îmbătrînim într-o simbătă
cît într-un an

și în tîrziul de seară,
istoviți de treburi istorice
să ne privim, en fin, pupilă-n pupilă,
păsăre-n pasăre,
măsurînd cu mîinile încrucișate
distanța de la ușurință la rigoare...

Dintr-un bocanc într-altul

S-a frînt biblioteca !

Eu mă livrez copac !
Orașului îi este
neverosimil frez !
„Ai ! ai !“ ar zice limba
și țeasta mea, cu miez,
pocînd precum tractorul
pendinte și buimac.

Nu mai apuc, se vede,
să mor de căpătii.
Șezlongurile verii
nu vor mai fi balcon.
Te uită cum mă pișcă
un ac de gramofon
deși, pe discul negru
mai plînge ochi căprui.

Va trebui comanda :
„hei, voi, la umăr arm' !“
„nainte, marș !“ să spună
laringele din plin
și ca de cînd se iscă
în nor cu zepelin
dintr-un bocanc într-altul
să plouă bleuandarm.

despre...

Îndrăzneli și retardări

Un interesant amestec de îndrăzneală și desuetudine, de retardare și inovație caracterizează poemele lui Gavril Ciuban din **Cultivatorul de pietre și tandra dihanie** (Ed. Dacia, 1992). Nu e vorba atît de o mixtură programatică, prin care cele două scriituri ar fi puse să se ciocnească într-un discurs tensionat, cît de una hazardată, rezultat mai degrabă al formației decît al doctrinei. Rareori cele două maniere se întîlnesc în spațiul aceluiași poem și, dacă totuși o fac, ele nu se întretaie, ci doar se învecinează. Învecinarea lor rămîne, însă, mai curînd stridentă decît funcțională și din ea poezia scoate, de regulă, doar efecte distorsionante ce trag poemul mai mult spre incongruență decît spre coerență. Poetul e solicitat — și mobilizat — mai degrabă alternativ decît concomitent, dintr-o parte de o sensibilitate duioasă, tandră și înlăcrimată, și din cealaltă de una mai vivace, degrevată de sentimentalismul imediat. Fiecare din ele are gramatica sa și provoacă un tip de discurs care mai curînd îl respinge decît îl agreează pe celălalt. Latura înfiorată își caută, de obicei, un deuseu în caligrafia înduioșată, folosînd penite moi și delicate și o cerneală suavă. Poemele stau atunci, mai mult cu devoțiune decît cumînți, sub vraja duhului calofil, încercînd să scoată sunete noi dintr-o strună istovită. Gavril Ciuban e, aici, victima unei retardări în sensibilitatea înlăcrimată, a unei recesiuni sentimentale. Aceasta copleșește scriitura și-i strivește pregnanța, obligînd-o să per-

severeză în tradiția caligrafiei domestice. Din loc în loc, prin cite-un vers intemperant, poetul reușește să mai anime această sintaxă învîrtoșată în reminiscențe sentimentale, dar poemele cad iremediabil în topica sentimentaloidală. Efortul principal e unul de caligrafiere, nu unul confesiv, și devoțiunea se pierde într-un exercițiu de calofilizare. Tandrețea poetului devine, în cele din urmă, o simplă problemă de suavizare a discursului, de tragere a lui în prețiozități. Poetul le zice duios și frumos, muind condeiul adînc în melancolie și caligrafînd cu sirguință : „/.../ Numai în tînda memoriei / de mai răsună iarba din stele / și omătu-i în creștere / pe albia uitării // Veterani mi-s copiii și plîși // Mama lor întinde la uscat derdelușuri / și îndură // Sărut mîna unui dor / ce se uită la mine lung. / Cu privirile arămii ale lămpii / aninate în grînda singurătății // din care izvorul s-a dus.“ (Lidiei). Asaltat de sentimente, Gavril Ciuban pierde sentimentul concurențial al textului și se lasă antrenat de o scriitură desuetă, devotată prețiozității dulcege.

Dar a-esta e numai unul din registrele la care cîntă, destul de învălmășit în acest prim volum, poetul. El e, alte dăți, mai puțin ceremonios cu sine însuși și mai puțin afectat în retorică. Textul se avîntă atunci în confesiuni vioaie, tratate mai degrabă cu umor decît cu solemnitate, și el trece de la cumînțenia tradițională la îndrăzneli scripturale și compoziționale. Fondul de sensibilitate valorificat de această retorică gureșă, flexibilă și picanță, nu-i altul decît cel din poemele melancoliei vetuste și casnice, dar el e agresat acum de un sentiment jucăuș al textului. Gavril Ciuban e un deznăvînt al stilului confesiv, amestecînd cu voluță ludice secvențele și

întorcînd emafaza în glumă și gratuitate. El se joacă cu rupturile textuale și cu denivelările de registru, prins de un sentiment euforic al compunerii. Alertă și șagălnică, scriitura alunecă în piruete, crușîndu-și, de fapt, eforturile confesive și simulînd doar o angajare în mărturisire. Poemele dau, de fapt, un spectacol al veseliei compoziționale mai degrabă decît un recital al confesiunii : „Veți afla despre mine / că iar am plantat un rîu / Paște luna ca pe un imaș / iar pe ulița căii lactee / alt crivăț viscole sihăstriei / departelui dor de lumină / făcîndu-i-se // Uneori îmi alunecă înțelesul / Cum din internate / odată / strămoșii nimerit-au de-a valma / în chilia escortată de frig a Vișeului / unde numai singurătatea / izbea în iluzii cu palma // Pe atunci șeful de post citea în original / obrajii vitrinelor pistruiați / de ploile toamnei / ce-și risipea rechizitele // Learcă de onoruri primarul... / În femeile singure zăpezile / înaintau cum un rîu sub o luntre // Neîfiind în preajma arginților / în versul următor voi adăuga citeva puncte.“ (Scrisoare). Vioiciunea compozițională

nu-i cel mai bun stimul al imaginării și destule din imaginile lui Gavril Ciuban sînt chinuite, pitorești mai degrabă prin inadvertență decît prin acuratețe. Plasarea unor versuri sugestive din loc în loc dă însă poemelor o alternanță, scontată sau nu, ce le scoate din simpla frivolitate. Teama poetului că în acest joc i-ar putea „aluneca înțelesul“ se adeverește însă tot mereu. Nu atît în aceste exerciții dominate de euforia ludică și de beatitudinea compozițională, cît în cele în care scriitura lui debordă și se contrasă într-o epigrafie reflexivă. Sacrificiul referențial pe care poetul îl face îl duce direct în obscuritatea tranșantă iar penitența discursivă implodează în semnificații hermetice, fără cheie : „Insemnele tăbliței de lut / au refugiat utopia // zidurile au ros transparența / întemeind alte solii“. Ciclul mai degrabă adițional decît necesar, ultimul din cele trei ale cărții grupează poeme de factură strident divergente, de la inscripții sugestive la poeme cu impact existențial frontal. Scriitura lejeră a lui Gavril Ciuban se crispează însă în poemele de atitudine și spiritul său vaticinar e mai curînd țepăn decît inflammat. Poemele trag mai degrabă spre discursivitatea de combatant și spre un expresionism social obținut din îngroșarea vocii decît spre lirismul imperativ al conștiinței : „La-be împăroșate mîngîiau soldul patului / puștii. Uterul ei vomitat-a simbria aspidelor. / Lighioane cu epoleți / nearătați celor vii / au tatuat întru conștiința următoare degetul scerii / apăsă pe trăgaciul ciocanului. Ca și cum ai mîngîia / o blană de cenușă. // Venele pîrurilor noastre-au plesnit. Muntele însuși / e ingenunchiat la rădăcina razelor sale. Ascultam / viscolul stepei cu sînge pe trup spălîndu-și obrajii într-o apă / ce și-a pierdut mințile. Apoi fulgii de nea au scîrșnit / între dinți răsărituri de clopote. // Eram toți siluete de sunete. // Ca pe o rană zarea deschidea în ochi de adolescenți / himeră altui ev. Himeră ?“ (Ghetouri în aer liber).

Volum nu numai inegal dar și divergent în modalitățile lirice, **Cultivatorul de pietre și tandra dihanie** amestecă un diletantism recesiv și prețios cu intuiții și îndrăzneli expresive și compoziționale surprinzătoare.

Intre amintirile mele din pragul adolescentei, cind dibuiam intelesurile scrisului si ma intrebam cum pot arata persoana, viata, existenta unui scriitor, exista doua episoade, la polari opuse: unul, despre care am mai pomenit o data, se leaga de fiinta unui „marginal“, Constantin Barcaroiu, care-mi apăruse, într-o mică librărie arădeană unde isi „desfăcea“ romanul *Periferia*, drept simbolul trist al artistului disprețuit ori ignorat: celălalt, dimpotrivă, imi sugera succesul, euforia popularității, aproape triumful. Eram, cred, la primul meu contract cu Bucurestii pe Calea Victoriei, în fata vitrinei librăriei „Socec“, sărbătorește aranjată pentru a marca apariția (și fulgerătorul succes) al unui tânăr prozator, aproape necunoscut, al cărui roman, *Un port la Răsărit*, cucerise simultan iubibilitatea publicului și a criticii. Portretul lui Radu Tudoran era inconiurat de exemplarele operei sale: nu uit coberta bleu-liliachie cu o vigneta continind silueta unei corăbii cu pinze, iar între acestea, o ilustratie originală a lui Luciel Dem. Bălăcescu adăuga sugestia ei plastică lumii romanului. Am citit atunci *Un port la Răsărit* și senzatia acelei lecturi mi-a rămas definitiv intipărită în memorie, asemenea altor descoperiri ce formează apanajul adul scentei. Multă vreme Radu Tudoran a fost pentru mine Scriitorul prin excelență. Cțiva ani la rind romanele sale s-au bucurat de o excelentă primire, dar catastrofa ce a urmat încheierii războiului a sters brusc din orizontul vieții literare numele și cărțile prozatorului meu. Nu știu ce s-a petrecut cu Radu Tudoran în hiatul dintre 1947 și 1954 cind reapare cu **TOATE PINZELE SUS** și recucereste, la propriu, notorietatea rivnita de orice creator. Descopăr abia azi că debutul său editorial nu era — cum se crede — volumul de nuvele *Orasul cu fețe sărace* (1940) ci, citeva luni mai devreme, cu o cărtuție de impresii (în urma unei călătorii) intitulată *Germania, octombrie 1939. Notele de drum* (Viena, Berlin, Hamburg, Valea Rinului, pină în apropierea frontului francez) nu erau de natură să fie pomenite într-o bibliografie unde, și așa, zona geografică a nuvelor (Basarabia) și a primului roman (Limanul Nistrului), cit și alte elemente tinind de istorie, etnii, conflicte de graniță etc., aveau să arunce timp de multe decenii „uitarea“ peste o bună parte a operei. Căci nici romanele ce au urmat Portului, nu primiseră binecuvintarea criticii oficiale și a „factorilor“ ce decideau discretionar harta literaturii anilor '50. Dar în chiar momentul acelei nenorocite faze, Radu Tudoran reuseste performanta unui nou răsător succes, cu *Toate pinzele sus*!, romanul unei aventuri imaginare, cartea unei imaginații adolescent aventuroase, cuceritoare pentru toate virstele, cunoscind ediții peste ediții, transpuneri radiofonice, teatrale, cinematografice. Dificolo de mintim concesi (în *Dunărea revărsată*, 1961), Radu Tudoran a avut imensa sansă a salvării prin creație, chiar atunci cind o parte a operei îi era amputată Era făcut pentru creație: „inclinat spre literatură din vremea viselor copilărești și apoi dedicat ei la întregime din prima tinerețe...“, mărturiseste în 1973, în prefața la editia de varietur din *Toate pinzele sus*! Confesiune reinnoită peste aproape două decenii, anul acesta adică, în revista *Arc*: „Acum saptezeci de ani am scris prima pagină, din gândul meu, neindemnnd de nimeni; era ceva atât de firesc, de parcă mă născusem pentru a scrie. Cind a apărut ultima mea carte, dar nu cea din urmă, fiindcă am aproape gata o alta cineva s-a întrebnd dacă în literatură noastră a mai scris cineva, la optzeci de ani, o carte de sase sute de pagini. Mi se pare că nu, dar e fără importanță, și dacă azi scriu încă una e tot atât de firesc cum a fost odată am scris prima pagină...“.

Firesc — vocabula ce revine de două ori în fragmentul confesiv, iată termenul ce îi se potrivește întru totul prozatorului: succesul i-a fost firesc, precum și indemnnd scrisului, exercitiul lui neîntrerupt, stilul în fine. Tot astfel, omul. Cind l-am cunoscut — tîrziu, în anul '70 ai involvuratei noastre vietii literare — era unul dintre puținii supravietători (norocosi) ai strălucitei pleiade prem răzătoare. Silueta lui dreptă, elegantă, dezinvoltura sportivă erau contrazice de o sfoasă comportare în public. Lua cuvintul foarte rar, și nu cu plăcere. Cind vorbea totuși, o făcea dintr-o irepresibilă constiință a unei datorii morale. Punea un pic de patetism „antebelic“ în rostire, dar și acela părea firesc. Era al lui, făcea parte din compoziția chimică a propriei creatii. Este în această fibră patetică un lirism înrudit cu acela al fratelui său de sințe, Geo Bogza, dar ea e contrară, sau poate supraviegh: ată îndeaproape de o observatie extrem de fină a mișcărilor sufletesti, dar și a impulsurilor instinctuale, urmărite pe toată gama dezlătuirii lor nu o dată tragice. De unde și predilecția lui Radu Tudoran pentru personaje pasionale, abandonindu-se aventurii, destinului, unei fatalități oarbe. Uneori ochiul său surprinde paradoxale existente, înestastate cu o morală inoicrită, cu conventiile tiranice sau numai cu lincezeala și cenușii sufocant al cotidianului. Demitizarea ironică nu face decit să reliefeze încă mai dramatic nonconformismul, dorința imposibil de reprimat a trăirii autentice, **firesci**, oricît de plină de riscuri. Omenescul e citit ca delicată revanșă în cele mai bizare, oprimate sau umile psihisme. De la debutul său novelesc din 1938 (în revista *Azi*), confirmat în situa de proze basarabene *Orasul cu fețe sărace* (1940) această continuă alternanță de violentă, candoare, senzualitate exasperată și d zarmare în fata biologice se traduce într-o paletă de culori crude, unde ironia și disperarea se unesc

RADU TUDORAN

Prin moartea lui Radu Tudoran literatura română pierde pe unul din cei mai buni prozatori postbelici, cititorii români pierd pe unul din marii lor preferați, iar generația mea — generația acelor care au început scoala în anii '50 — pierde pe cel care le-a salvat copilăria. Poate să pară o vorbă mare dar noi știm că e chiar adevărul. Nouă, cărora „eliberatorii“ răsăriteni și zeloasele lor slugi autohtone ne hărăziseră o educație artistică întemeiată pe cultul „mareului Stalin“, pe „eroismul“ comunist al atitor Trubaci, Cosevoi, Matrasov, Malcev, Timur sau Kosmodemianscaia, intilnirea cu lumea și personajele din *Toate pinzele sus* ne-a adus senza descoperirii omului ca om adevărat, stăpinit de cele mai varii sentimente, gindind în cele mai diverse feluri, departe de imaginea mincinoasă a adolescentului superman și devorat de idealuri și de o ideologie intolerantă și aberantă pe care ne-o ofereau „rațuri“ întregi de maculatură marțială importată din patria lui Octombrie roșu. Într-o vreme deci a dețurnării și, în fond, surpării copilăriei prin cărțile ei. **Toate pinzele sus** reprezenta insula de normalitate pentru al cărei țărîm, vizitîndu-l și străbătîndu-l la pas, noi, generația noastră, am găsit cele trei „ințe“ ale copilăriei, pure și simple: naturalitatea, jocul și curiozitatea. Prin asta ne-am salvat copilăria, adică acel timp al vieții în care cine nu mai știe sau nu mai poate să locuiască e pierdut. **Ii datorăm și lui Radu Tudoran această locuire a noastră în copilărie. Și-i mulțumim simplu: neuitîndu-l.**

Laurențiu Ulici

În același strigăt. Rezultatul e o dureroasă afecțiune pentru eroii proprii, învăluți în tristetea unei priviri care-ți stie cit sunt de singuri și de lipsiti de apărare într-o lume unde e prea puțin loc pentru bucurii și fericire, pînă și cum e de catastrofe și sfîșiere. E constiința naratorului din *Un port la Răsărit* (1941), capodopera romancierului, a eroilor lor din *Apotimpuri* (1943) și *Flăcări* (1945), din *Întorcerea fiului risipitor* (1947), dar și cea din romanul-fluviu *Sfîșit de mileniu* (început în 1978 cu *Casa domnului Alcibiade* și încheiat (oare ?), în 1989, cu *O sută una lovituri de tun*). Creația aceasta, întinsă pe o jumătate de secol, atacă frontal o realitate convulsivă (istorică, socială, politică, morală) fiind totodată sondajul nu o dată inedit al unor medii și zone geografice absente pînă la Radu Tudoran din literatura română. Iar galeria tipologică a acestei opere solid articulate însumează nenumărate portrețe cărora nu li se poate nega forța expresivă, nici arta unei precizii psihologice în care viçoarea se aliniază cu gingășie. De la comandorul Maximov la guralivul Nagavicka, pînă la dickensianul unchj Amdeu sau la Rocanu și Gogol; de la fascinantele eroine: Nadia, Copila, Manuela sau Eva, pînă la siluetele insinuante din ultimele romane, cu liniile abia schitate și totuși aruncînd mereu o pată de lumină discretă în materia unui epic stufos, voluptatea pătrunderii în universul uman cu violentele lui contraste și nebănuitele lui resurse de redempțiune are un accent tulburător, înrudit cu al marilor ruși. Pagini descriptive de o halucinantă dezlătuire cosmică pot fi aduse și ele în sprîjinul unei arte epice de mari tensiuni. Născut într-un punct geografic „care marchează o simetrie perfectă“ — al paralelei 45 —, scriitorul evoalează între acest semn al echilibrului și continua tentație a evadării, cind spre Sudul tuturor mirajelor și al pasiionalității, cind spre Nordul „Infricoșător“, simbol al unei geografii vegheate de „soarele de la miezul nopții“. Solitudinea, aventura, fuga de formele vietuirii banale l-au împins și în literatură către Insolitul extremelor geografice și ome-

nești. De cîte ori s-a simțit însă (cum atit de frumos o spune despre călătoria lui Gonciarov în Java) prea la Nord de el însuși, acest navigator impetînit s-a întors spre s'atornicia constelațiilor lui de acasă. Ultima lui etapă de creație (1978—1989) e marcată de intenția constructivă unui roman ciclic, în tradiția (aproape uitată, dacă nu chiar disprețuită) a lui Duiiu Zamfirescu și Cezar Petrescu. Ceea ce la ultimul se constituie într-o *Cronică a veacului XX*, cu prelungiri în *Rădăcinile altui veac*, tablou compozit și inegal, ambiționează a fi, la Radu Tudoran, filmul — mai unitar și mai omogen — al **Sfîșitului de mileniu**. Cele șase volume dense, armonios compuse, credincioase unei tradiții românești clasice, sunt centrate pe vocea unică a unui erou-narator, fiind conținut un *Bildungsroman* și o „*cronică de epocă*“. Amesecul de date autobiografice, memorialistice și de ficțiune (cită e) dar și de istorie obiectivă dau senzația unui montaj cinematografic, căruia nu-i lipsesc calitățile genului: ritmul, **Spannung-ul** (drag lui Rebreanu) tăie-

Mircea Zăciu

(Continuare în pag. a 12-a)

Un aristocrat într-o lume pestriță

L-am citit pe Radu Tudoran mereu, de cind eram în clasa a 7-a. Relația mea cu el este una privilegiată Nu l-am văzut personal niciodată. Adică, n-am făcut cunostință. Pe căi la care n-am meditat

niciodată, am adunat și construit un portret al celebrului autor, chiar un mic roman. Din lectura cărților și din firimituri de informații despre om. În acest roman, fără voia mea, lipsit de o motivație precisă, cum ar fi o admirație ardentă a adolescenței sau, mai tîrziu, a colegii de roman, exist și eu ca persoană. Cam în felul în care, în tabloul reprezentînd familia regală, pictorul, cu sevaletul în față, se introduce pe imaginea oficială, undeva, într-un colt ne-protocolar, cu modestie iucată de plebeu vanitos. Am citit la treisprezece ani ce trebuia să citească la douăzeci, iar la douăzeci de ani am citit ce trebuia citit la virsta de treisprezece ani. Puberă, îndrăgostită de persoanele de roman, citeam de-a valma, Dos-oiievski, Cronin, surorile Bronte, Radu Tudoran, Tolstoi și „femei celebre“. Eram îndrăgostită undam perna de lacrimi în întunericul nopții, de dorul iubitului meu, prințul Bolkonski din „Război și pace“. Tot atunci, și în același timp, eram Ludmila cea pură și miseroasă din „Un port la răsărit“ al lui Radu Tudoran. Imi asumam moartea, eroinei, adică a mea, căci era pentru o mare cauză: iubirea. Am citit și trăit la treisprezece ani romanticismul ascet și aristocratic al lui Radu Tudoran. La douăzeci de ani am luat în mină, cu oarecare îngăduință „Toate pinzele sus“. O carte de aventuri ca și altele, usoare, deconctante pentru mintea mea hămesită de teorie și idei abstracte. Snobismul acestei virste de formare a spiritului meu a fost intii zgîlțit, apoi infrînt. „Toate pinzele sus“ era literatură adevărată, de cea mai aleeasă valoare. Exotismul lumilor călătoriei, personajele cu biografii senzationale, hoti și lorzi, iubiri și drame. Toate acestea, ca informație sau materie pentru un roman de aventuri, le știam prea bine. Sint comune genului Dar, nu ele aveau importanță în lectura mea, ci literatura, arta inefabilă și paradoxal, certă. Tot ce se întimplă într-un roman e un depozit de evenimente și personaje comun tuturor romancierilor. Doar că un romancier face literatură mare din ele, iar alul nu. Astăzi as spune că un Clavel, de exmplu, cu „Shogoon“ — ul său care a sfîrșit tarabele lumii, nici nu am îndrăzni să-l comparăm cu „Toate pinzele sus“ de Radu Tudoran. Dar, așa e și să fie la noi, să spu românului Radu Tudoran că este unul dintre cei mai mari autori ai lumii în romanul de aventuri, nu în timpul vietii, ci după ce a murit. Avem noi români o incetineală, o continuă suspiciune că n-am fi foarte mari cit sintem în viață. În toate domeniile de creație. Si, stranu declie, moartea autorului unei mari creatii, în fizică sau artă, ne luminează brusc mîntea. Devinem fermi, siguri pe iudecata noastră de valoare. N-ar fi nici asta un mare păcat, dacă n-ar exista o întrebare: autorul, om și el, dornic de tot ce-si dorește oamenii, recunoscut și laudat la vreme, adică, în timpul vietii, nu cumva ar fi fost stimulat să-si dea măsura și peste măsura?

Să revin la relațiile mele cu Radu Tudoran. Se vede acum că a citi la treisprezece ani române din dragoste, iar la douăzeci un roman de aventuri poate fi benefic. Eu m-am ales cu un roman în abur despre literatura unui mare scriitor. O scenă: Il aud pe domnul Miron Radu Paraschivescu la „Căpsa“, inconiurat de zece tineri autori, pe care ne ocrotea și ne considera egali lui, deci și invitați la masă: „Îți spun numai tiate. Sint gelos pe Radu Tudoran. E un bărbat frumos. Sint sigur că toate femeile îl iubesc“. Mi l-am imaginat atunci pe bărbatul frumos Radu Tudoran. Am adăugat fotografiei „bust“ care apărea în paginile revistelor, restul trupului, Mersul, îmbrăcămîntea discret elegantă a unui senior cu marfă domenii, care se plimbă prin grădină, sau al unul comandant de navă acostată în port, pe care el o privește de pe mal. Altă scenă: o tînără ziaristă, nitel impertinentă, nitel impudică, imi vorbește despre „superbul bărbat Radu Tudoran, care are o vilă la Snagov“ și pe care a vrut să-l cucerească. Domnul Tudoran a primit-o ca pe o doamnă, i-a oferit cu grație respectuoasă flori, o cină cu luminiări albastre pe masa terasei și în aerul parfumat de brădișul și nuferii lacului. A doua zi, ea l-a invitat la o plimbare în Bucuresti, unde ar fi avut dumneaei de făcut cumpărături. Radu Tudoran a acceptat cu aceeași elegantă. Pe Lipscani, s-a scuzat o clipă, a intrat într-un magazin și a iesit cu o pungă de hirtie maronie, punkă uriasă, de aprozar, îi spuneam noi. I-a oferit-o cunoscuteli persoane. Ea a ris extaziată și a deschis pungă. Erau acolo, cam pret de două kilograme, siraguri de mărgele de sticlă colorată, cercei de plastic, brățari de tinichea. Doar vorbărea ziaristă, care a umplut Bucurestiul cu această scenă, nu i-a descifrat și semnificatia.

Dar, destul. Acum trei ani eram în barca pe lacul Snagov. Mi s-a arătat cu degetul: „uite, vila lui Radu Tudoran“. Eram aproape de mal. Am văzut într-un grup de trei bărbați pe cel care ar fi, în relațiile noastre românești, Radu Tudoran: puritatea romantică din „Maria și marea“, dispretul pentru uritul și monstruozițat-a din lume. Nimic spus de-a dreptul, nimic ostentativ.

Radu Tudoran e o legendă discretă. A fost mereu în scenă citit și iubit. A fost mereu rețras, imaginat și dedus. Într-o jumătate de secol de dictatură, nu a făcut nici un compromis, nu a fost nici stalinist, nici oportunist în cărți sau pe scena lumii noastre, plină de atitea tentatii din pricina atitor pericole. Un har al mareului scriitor i-a fost cirmă într-o lume pestriță. Un aristocrat e condus de valuri de demnitate. Prima însusire a frumusetii.

Maria-Luiza Cristescu

Invierea lui Lazăr. Icoană bizantină din sec. al XV-lea

— A vorbi despre *eshaton* înseamnă a vorbi despre sfârșit, a vorbi deci și despre moarte. Dar a gândi măcar moartea pare cu neputință. Cum să gîndești și cum să vorbești despre moarte dinlăuntru al vieții; cum să cunoști moartea din afara ei. Înseamnă să-i vezi doar chipul deformat, nu și asemănarea ei profundă, căci moartea nu seamănă cu nimic dintr-ale vieții. Pentru a cunoaște moartea ar trebui s-o poți vedea dinlăuntru al ei. Iată însă ceva cu neputință: cînd sîntem înlăuntru, sîntem orbi. Morții nu putem nici măcar să-i dăm ocol căci nu e o insulă, e un ocean; e un „ocean cu un singur mal“. Un mal de care sîntem (sau ne credem) foarte departe; iar cînd ne apropiem vedem doar moartea altuia. Și-atunci primim doar un cadavru care nu e moartea, ci un reziduu al ei. De aceea, încă o dată, nu mi se pare cu puțință a vorbi despre moarte. O putem doar murmura...

— Se spune că în orice sfârșit regăsim începutul și invers. Se deschide în felul acesta o fereastră spre moarte? Dacă noi nici începutul nu ni-l cunoaștem? O vorbă înțeleaptă spune că trăim între două necunoscute, între două enigme. E sfîșietor să trăiești între a fi și a nu fi. Să trăiești într-un interval ca într-un „No man's land“, izolat între două deșerturi, prin care nu poți răzbate niciunde. Și să fii conștient de acest lucru. Dar soluția e să ieși din acest interval printr-un salt, nu în moarte, ci dincolo de moarte. Un salt lucid, un salt absolut.

— S-a spus că moartea e un zid, e un prag, e o poartă. Toate pot fi trecute și le vom trece toți într-o zi. Dar în fața lor, numai închipuindu-ni-le, ne apucă teama, ne apucă o spaimă de moarte. Cine a spus în fața morții. Nu vă temeți? Cine altul decît Iisus Tot el a spus însă: **Indrăzniți, eu am biruit lumea**. Poate că trebuie să biruim lumea, ca să nu ne temem de moarte. Căci cu cît iubim mai mult lumea, cu atît mai mult ne înfricoșează moartea. Nu e ușor să birui lumea, dar e un lucru care poate, care trebuie încercat. Căci nu putem nădăjdui o altă viață, dacă nu murim pentru viața aceasta. „Adevărat vă spun că dacă grăunțele de grâu care a căzut pe

pămînt nu moare, rămîne singur; dar dacă moare, aduce multă roadă“ (In. 12.24.). Poate așa, poate atunci vom privi cu alți ochi moartea, cînd nimic nu ne va mai lega de lume; poate așa ni se vor dezlega ochii minții și vom putea privi în bezna nopții spre o altă auroră. În fond poate că ne sperie moartea pentru că nu sîntem obișnuiți cu ea. Ar trebui s-o simțim alături încă din viață. S-o iubim ea, pe noi înșine ca pe cel mai aproape al nostru. Așa am învăța să murim, am învăța acea „*ars moriendi*“ pe care cei vechi o cunoșteau. Dar noi fugim de moarte, vrem s-o uităm, deși e de neuitat. Alungăm pînă și gîndul morții, mai ales la tinerete, trecînd peste proverbul care spune că: nimeni nu e atît de tînăr ca să nu moară și miine, nici atît de bătrîn să nu mai trăiască un an. Căci moartea e în fiecare clipă lingă noi, așteptînd împlinirea vremii noastre. Numai știind acest lucru, neliniștea acelui „*Seinz zum Tode*“ se va putea preface într-o liniștită împăcare cu moartea. Iar frica de moarte se va transforma în fiorul premergător păcii supreme, acea „*pax profundo*“ a inițiatilor medievali (rosa-crucci).

— Moartea, oprind trecerea, poate da sentimentul duratei celui care speră că astfel va rămîne în memoria umanității atît de precară, prin înfăptuirile sale. Omul se poate iluziona că învinge moartea prin fixarea lui, în efigie, în amintirea urmașilor. El se poate mîngîia cu gîndul că moartea îl va preschimba în el însuși („*tel qu'en lui même enfin l'éternité le change*“, Mallarmé), prefăcîndu-i viața în destin postum. Încercăm să supraviețuim devenirii prin creație, încercăm să învingem moartea prin cultură. Dar nu putem transcende moartea cu adevărat decît amintindu-ne Cuvîntul divin, decît „lăsînd morții să-și îngroape morții“.

— Dacă „*sîntem făcuți din aceeași substanță ca și viscele*“ (W. Shakespeare), iar visul se întrerupe oricum, ce ne rămîne decît somnul? Un somn din care ne vom trezi la Judecata de apoi. Și-atunci abia ne va cuprinde spaima împotriva căreia nu vom mai putea face nimic. Chiar dacă n-avem certitudinea vieții de apoi, trebuie totuși s-o pregătim de aici. Merită să riscăm această scurtă viață, pentru veșnicia celeilalte (Pascal). „*Cine își va păstra viața o va pierde; și cine își va pierde viața pentru Mine, o va câștiga*“ (Mt. 10.39). Din starea de veghe trebuie pregătit somnul ca să

SCURTE P ÎNSPRE MO

eseu de Florin Mihăescu

n-avem coșmaruri. Căci există un somn profund, fără vise, un somn care nu înseamnă cufundarea în tenebrele inferioare, ci poate simboliza contopirea cu tenebrele superioare, cu noaptea de dincolo de noapte, cu lumina de la miezul nopții.

— Într-una din predicile sale, Meister Eckhart se întrebă: „Cum trebuie să fie cel care vrea să-l contemple pe Dumnezeu? Trebuie să fie mort. Căci Domnul spune: Nimeni nu poate să mă vadă și să trăiască. — Sf. Grigore spune: E mort acel care e mort pentru lume. Cercetați voi înșivă cum e un mort și cît de puțin e el atins de tot ce este în lume. Dar dacă mori pentru lume, nu mori pentru Dumnezeu. Sf. Augustin, în rugăciunile sale spunea: Doamne, fă să te cunosc și să mă cunoști, Doamne, ai milă de mine și arată-mi fața Ta; și dă-mi mie să mor și să nu mor ca să Te pot contempla în veșnicie. Așadar, trebuie să fii mort dacă vrei să-l contempli pe Dumnezeu“. (Predica 45. Ferice de tine, Petre...).

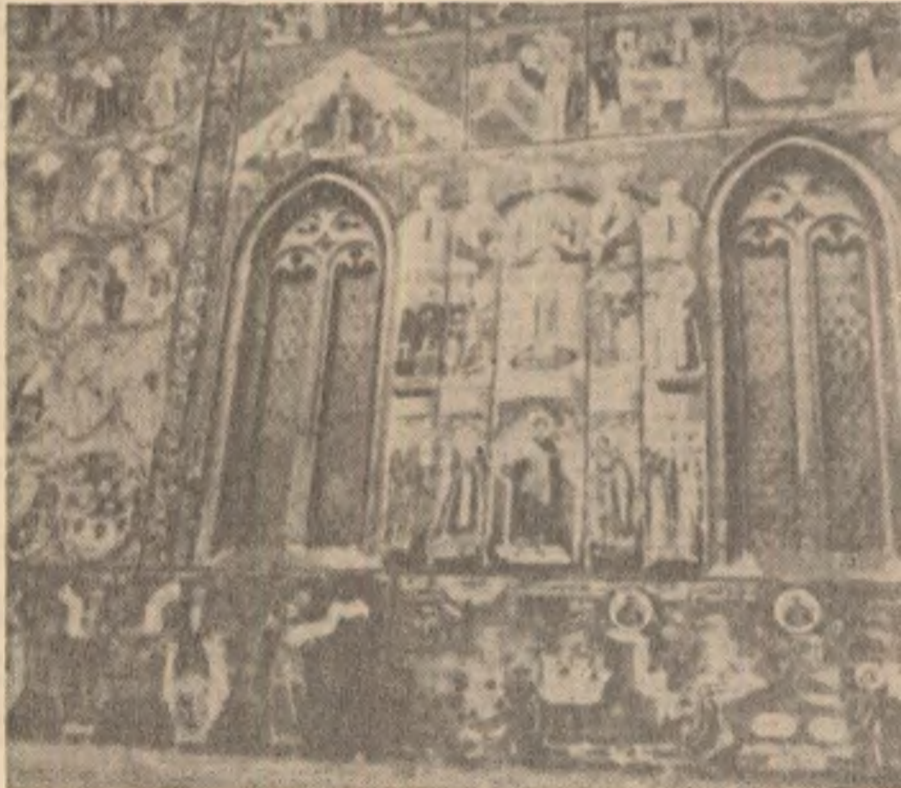
— Neștiind ce se petrece dincolo de pragul ei, moartea ne apare ca o nimicire, ca o anihilare. Dar Dumnezeu a făcut lumea din nimic. Deci nimicul poate însemna totul. Doar atunci nimicul nu e anihilare nu e neant, ci împlinire, desăvîrșire. Acest nimic al morții este marea gol, este vidul care se face în noi pentru a putea primi infinitul. Moartea e o imensă tăcere fără de care nu putem auzi Cuvîntul divin. Oare ultimele vorbe ale lui Iisus pe cruce nu sînt: „*Săvirșitu-s-a?*“ (*consummatum est; te-telestai*) care înseamnă și sfârșit și desăvîrșire? (telos), care înseamnă inițiere (teleté) într-o nouă viață?

— Moartea nu ne-o putem închipui în dimensiunea ei postumă, fiind cu totul altceva decît cea mai teribilă experiență, decît cea mai uluitoare aventură a vieții. Moartea ne sperie pentru că nu-i cunoaștem chipul ascuns, sau bănuim că nici nu există. Trebuie să credem în acest chip nevăzut în posibilitatea lui, să credem pe cei care l-au văzut, pe vizionari și profeți. Dacă chipul văzut este hid, cel nevăzut ar putea fi altfel. Trebuie să credem în misterul morții ca o față spre lumină spre adevăr cum spune un teolog contemporan: „*Scopul creștinismului nu este să ajute oamenilor împăcîndu-i cu moartea, ci să le dezvăluie adevărul asupra vieții și*

a morții, pentru ca ei să fie mîni prin adevăr (...) Creștinismul nu împăcarea cu moartea. El este revelația morții și dezvăluie moartea tru că el este revelația vieții“. Schmemmann: Pour la Vie du Christ. Într-adevăr Iisus ne-a arătat o față a morții care este **Invierea**, urmăm pe El pentru a descoperi sul transfigurant al morții. Căci este începutul și sfîrșitul (ho p Kai ho eshatos), cel ce a murit ce a înviat“ (Apoc. 2.8). Numai așa va fi cu puțință nu să gîndim moartea ci s-o primim trăind.

În anii lui de propovăduire, Iisus: întîlnit de multe ori cu moartea în forma morților pe care i-a înviat, și sub forma propriei morți. El, că moartea nu e decît o limită, colo de care începe tărîmul vieții; că nu e decît o clipă, care dilată în veșnicie. El cunoștea această moarte pentru că el „*ținea chipul morții*“, și avea putere asupra „*Moartea a fost înghițită de biruința Sf. apostol Pavel* (1 Cor. 15.55). „*Unde îți este biruința moartea unde îți este boldul?*“

Prima **inviere** făcută de Iisus aceea a **Fiului văduvei din Nain** (7.11). Iisus o întîmpină pe mama perată cu vorbele: „*Nu plînge*“. Moartea este doar o trecere spre viață mai bună, moartea ar trebui fie prilej de bucurie. Dacă „*moarte suferință*“, cum spune un log, n-ar trebui să ne îndure. Dar a plînge moartea înseamnă degrabă a plînge această viață. A sîndu se celui mort, Iisus îi porur

VIRI RTE

„Tinere, scoală-te îți spun“. Moara apare ca o stare de pasivitate, de erție, de somn. Învierea e recuștigarea stării de verticalitate, de veie*). Pentru această trezire e nevoie de un șoc, de o poruncă, de un ivânt. Dumnezeu a făcut lumea prin vînt: Fiat lux. Iisus redă viața în Cuvînt. Dacă după celelalte vîncări ale lui Iisus lumea se mai teea îndoii de puterea lui, acum îl coate un prooroc. Căci învierea este ziunea unei alte vieți.

A doua înviere este aceea a **Filceli i Iair** (Lc. 8.10), care era o copilă. Că moartea unui bătrîn, sau chiar unui om matur, poafe'apărea ca un rșit firesc al ciclului vieții, moara unui copil nedumerește, pare neaptă. Firul vieții lui apare tăiat ainte de împlinire. Dar în evanghelie se spune că fetița avea 12 ani. În eiase deci un ciclu de viață, căci orice ciclu se încheie la bătrînețe. În care se găseau în casa lui Iair. Ie spune, ca și în cazul anterior: **„Nu plîngeți, fetița n-a murit, ci doar e“**. Somnul este odihna după oboala zilei, care vine mai curînd sau ai tîrziu; dar este și o punte nece de trecere spre o altă zi, spre o viață. De aceea Iisus strigă: **„Fetișo, scoală-te“**. Și o ia de mîna. Contactul cu Iisus, care este viața șnică („Eu sînt învierea și viața“), ața de după viață, o trezește. Strîrea de mîna a lui Iisus e ca un lut noii vieți. **„Și duhul s-a întors ea“**, spune evanghelistul (Lc. 8.55). Duhul reprezintă așadar viața adeată, viața sufletului. Moartea e păsirea de către duh, iar învierea înamnă revenirea **„duhului de viadătător“**. Dar duhul urcă și coboaa în suflet dacă omul e „vertical“, că veghează. De aceea Iisus îl spu: **„Scoală-te!“** (M. Eckhart). Acest ansfer este însă plin de mister: Iisus scoate toată lumea din casă și ia cu el decît pe cei trei apostoli ropiați: Petru, Iacob și Ioan. Ei ebuie să înțeleagă că, în alt plan, e ba de o moarte și o înviere spuală, inițiativă.

A treia înviere este **Învierea lui Lazăr**, relatată îndelung numai de I (In. 11.1-46). Așa cum spune us, Lazăr e-a prietenul lui. Cînd m ce șus pune Iisus prietenia ca agostea cea mai pură (philia), ne plicăm de ce această înviere este ai aparte. Mai întii la această parte **„Iisus plîngea“**. El care spune turor **„Nu plîngeți“**, iată că acum nge. E semnul mării lui iubiri ntru Lazăr. Dar e în același timp o jertfă de lacrimi, care face poșă învierea, transformarea tristeții bucurie. Căci sufletul lui Iisus era st, dar duhul lui era senin. Totuși, id a văzut-o plîngînd pe Maria, us **„s-a înflorat în duhul lui, și s-a lburat“**. (In. 11.33). Duhul se înfioa-mai ales pentru cei vii; nici el nu ate fi indiferent în fața unei mări ori. Înfiiorarea este vibrația misuluului a suflului divin; aici a învierii. În început Iisus spusese mulțimii: **„Lazăr, prietenul nostru doarme; dar duc să-l trezesc din somn“**. Încă dată, pentru Iisus, moartea e o stare ească, cum ar trebui să fie pentru și cei ce cred într-o altă viață. Adoria de aici e trezirea de dincolo. ntru mulțime însă, legată prea mult viața de aici, ideea este de neînțe. De aceea Iisus revine spunînd: **„Lazăr a murit“**. Și adaugă pentru arta: **„Fratele tău va învia“**. Somn trezire, moarte și înviere sînt pentru us stări diferite ale aceleiași ființe. I însă și pentru mulțime, care se treabă nedumerită, ca și Maria, de l-a lăsat să moară, de ce nu l-a ndecat cînd era bolnav. Răspunsul i Iisus e surprinzător: **„Boala asta nu e spre moarte, ci spre slava lui Dumnezeu“**. Iată că prin suferință u chiar prin moarte nu se ispășește apărat un păcat. Se înalță mai cund o jertfă lui Dumnezeu; jertfa

vieții acesteia în schimbul vieții ce-leilalte.

Actul învierii lui Lazăr pare mai dificil decît celelalte învieri, căci Lazăr murise de patru zile și era îngropat. Sufletul, care mai întirzie trei zile în preajma mortului, în acest caz pare să fi părăsit trupul. Poate de aceea înainte de a-l învia Iisus se roagă: **„Tată, îți mulțumesc că m-ai ascultat“**. Pe Dumnezeu nici nu trebuie să-l rogi căci știe ce vrei. Trebuie mai curînd să-i mulțumești; e un semn că jertfa milei s-a transformat în jertfa laudei. Iisus se roagă însă și pentru ca mulțimea să creadă în puterea rugăciunii. **„După ce a zis aceste vorbe a strigat cu glas tare: Lazăr vino afară“**. A veni afară înseamnă a ieși din întuneric la lumină; pentru că aici „afară“ este Iisus. Strigătul lui e plin de putere ca să treacă peste prăpastia morții ca să facă să vibreze din nou viața. Strigătul este Cuvîntul divin care învie. Iisus poruncește apoi: **„Deslegați-l“**. Moartea este cea care leagă, care împietrește. Învierea redă omului libertatea. În cele din urmă Iisus i se adresează Mariei: **„Nu îți-am spus că dacă vei crede vei vedea slava lui Dumnezeu?“** Învierea este o redeştere în lumina slavei cerești pe care a mediat-o moartea ca prag, ca poartă strîmtă. Iată cum moartea poate metamorfoza durerea în bucurie și slavă. Lacrimile omului cheamă roua cerului care vivifică.

Ca o încoronare a celor trei învieri relatate de Evanghelii, este înfierea lui Iisus cu **Moartea și Învierea sa**. Moarta este atroce și pentru el. Se roagă Tatălui s-l cruțe, dar cum știe că nu e posibil, se lasă în voia lui: **„Tată, dacă e cu putință, ia de la mine paharul acesta. Totuși, nu cum voiesc Eu, ci cum voiești Tu“** (Mt. 26-39). Chinul lui Iisus e profund uman, dar nu afectează duhul: **„Sufletul meu este cuprins de o intristare de moarte (...) duhul e într-adevăr plin de rivnă, dar carnea e neputincioasă“**. Trupul și sufletul suferă, spiritul însă năzuiește mai sus, în excelsis. Iată și aici o afirmare a prezenței celor trei lumi în microcosmosul uman: corpus-anima-spiritus. Important e ca suferința și moartea să fie primite în stare de veghe și rugăciunea, pentru că ispita adversarului e mare în aceste momente și e nevoie mai mult ca oricînd să întindem o scară spre cer. E ultima clipă în care mai avem libertatea și puterea s-o facem. Somnul apostolilor are aici un sens negativ, de lipsă de veghe.

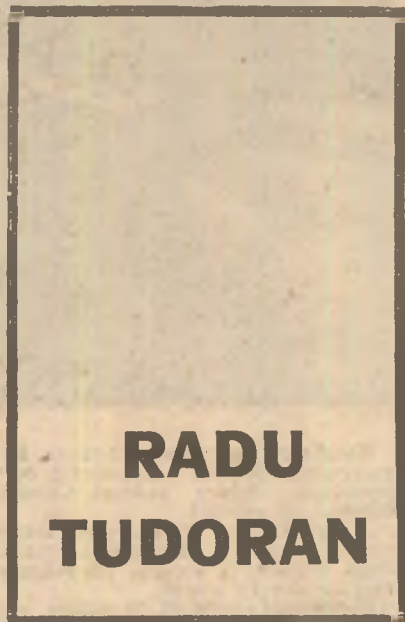
Nu vom insista asupra Patimilor și Morții lui Iisus, în același timp tragice și exaltante. Nicî asupra celor șapte strigăte ale lui Iisus pe cruce care vor trezi morții în iadul în care El va coborî după moarte. Suferința lui e atît de cumplită încît pentru o clipă Iisus pare să se îndoiască de mila lui Dumnezeu: **„Eli, Eli, Lama Sabactani“**. Dar ultimul lui cuvînt este **„Săvirșitu-s-a“** (In. 19.30); semn al sfîrșitului pămîntesc, dar și al desăvirșirii spirituale. Să mai spunem că în același timp în care Iisus coboară în infern, îi spune tîlharului din dreapta: **„Adevărat îți spun că astăzi vei fi cu mine în rai“** (Lc. 23.43). Lucrul e posibil doar în simultaneitate temporală și ubicuitate: Iisus depășise așadar starea umană. Moartea lui Iisus, ca și cele trei cruci, arată în fond trei modalități de supraviețuire a sufletului: în iad ca pedeapsă pentru păcate (tîlharul cel rău); în rai ca răsplată pentru pocăință (tîlharul cel bun); în Tată ca treaptă supremă a îndumnezeirii printr-o viață jertifită și transfigurată de iubire. Într-o clipă Iisus le parcurge și le epuizează pe toate.

Învierea propriu-zisă, opera Tatălui și a Sf. Duh, pentru integrarea Fiului în Sf. Treime, este un mister. De aceea ea nu e redată în Sf. Evanghelii. Vidul nu poate fi închipuit decît simbolic sub forma mormîntului gol. Iconografic, în tradiția ortodoxă, Învierea este pictată ca ieșirea lui Iisus din iad, cu Adam și Eva de mină. Noul Adam îl mîntuie pe cel vechi. Iisus nu revine, ca ceilalți morți înviați de el, în trup, ci într-un corp glorios, duhovnicesc, așa cum o dovedesc „arătările“ lui după Înviere. El nu mai e un om, ci un om îndumnezeit, care va fi învăluit de slava luminii increate. Tatăl i-a ascultat rugăciunea, și l-a proslăvit. (In. 17.1).

*) În L.lat. surgo-ere înseamnă și a răsări, și a sta drept.

O ISTORIE ILUSTRATĂ A LITERATURII ROMÂNE CONTEMPORANE

văzută de Ion Cucu

**RADU
TUDORAN**

...alături de Ștefan Aug. Doinaș...

...și închinînd o cupă de șampanie cu Mircea Dinescu.

EPISTOLA SFÂNTULUI APOSTOL PAVEL CĂTRE EFESENI

CAPITOLUL 1

Salutare. Binecuvântări duhovnicești întru Hristos.
Rugăciunea lui Pavel

1 Pavel, apostol al lui Iisus Hristos, prin voia lui Dumnezeu, către sfinții și credincioșii întru Hristos Iisus care sunt în Efes,

2 har vouă și pace de la Dumnezeu, Tatăl nostru, și de la Domnul Iisus Hristos !

3 Binecuvântat fie Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Cel Ce întru Hristos ne-a binecuvântat întru cele cerești cu toată binecuvântarea duhovnicească.¹

4 Într'acest chip ne-a și ales întru El mai înainte de întemeierea lumii, pentru ca'ntru iubire să fim în fața Lui sfinți și fără prihană²,

5 mai dinainte rânduintă ne ca, după buna socotintă a voii Sale, întru El prin Iisus Hristos să ne înfiez

6 spre lauda slavei harului Său cu care ne-a dăruit întru Cel-Iubit³.

7 Întru Acesta, prin sângele Său, avem noi răscumpărarea și iertarea păcatelor, după bogăția harului Său

8 pe care pentru noi l-a făcut să prisosească întru toată înțelepciunea și priceperea⁴

9 El ne-a făcut cunoscută taina voii Sale pe care, potrivit bunăvoinței Lui, mai dinainte întru Sine o plănuiuse⁵

10 spre buna rânduintă a plinirii vremilor : toate, cele din ceruri și cele de pe pământ, să fie iarăși adunate întru Hristos⁶ ; în El,

11 întru Care și nouă mai dinainte ni s'a rânduit o ștenire, potrivit cu planul Celui Ce pe toate le ordonează după sfatul voii Sale,

12 pentru ca noi, cei ce mai dinainte am nădărdit întru Hristos, să fim spre lauda slavei Sale⁷.

13 Întru El de asemenea și voi, după ce ați auzit cuvântul adevărului, Evanghelia mântuirii voastre, și după ce ați crezut în El, ați fost pecetluiți cu Duhul cel Sfânt al făgăduinței⁸

14 — arvuna moștenirii noastre —, în vederea răscumpărării celor dobândiți⁹, spre lauda slavei Sale¹⁰.

din NOUL TESTAMENT

Versiune revizuită, redactată și comentată
de arhimandritul Bartolomeu Valeriu Anania
sprijinit pe numeroase alte osteneli.

15 Iată de ce și eu, auzind de credința voastră în Domnul Iisus și de iubirea voastră cea către toți sfinții,

16 nu încetez să mulțumesc pentru voi, pomenindu-vă în rugăciunile mele,

17 pentru ca Dumnezeuul Domnului nostru Iisus Hristos, Tatăl slavei, să vă dea vouă duh de înțelepciune și de descoperire spre cunoașterea Lui ;

18 și să vă lumineze ochii inimii, pentru ca voi să pricepeți care este nădejdea la care El v'a chemat, care este bogăția slavei moștenirii Lui întru cei sfinți¹¹

19 și cât de covârșitoare este mărimea puterii Sale întru noi, cei ce credem, potrivit cu puterea lucrătoare a tăriei Lui

20 pe care El a făcut-o să lucreze în Hristos, sculându-L din morți și așezându-L de-a dreapta Sa întru cele cerești,

21 mai presus decât toată Incepătoria și Stăpânia și Puterea și Domnia¹² și decât tot numele ce se numește, nu numai în veacul acesta, ci și în cel viitor,

22 și pe toate l-a supus sub picioare și pe El l-a dat peste toate Cap Bisericii

23 care este trupul Său, plinătatea Celui Ce pe toate întru toți le plinește.

CAPITOLUL 2

De la moarte la viață. Una întru Hristos

1 Iar pe voi, care erați morți prin greșalele și prin păcatele voastre

2 în care ați umblat cândva după dumnezeul acestei lumi¹³, după stăpânitorul puterilor văzduhului¹⁴, adică duhul care lucrează acum în fiii neascultării¹⁵...

3 Intre ei am petrecut și noi toți¹⁶ odinioară după poftele trupului nostru, făcând voile trupului și pe ale simțurilor, și astfel din fire eram fiii mâniei¹⁷ ca și ceilalți.

4 Dar Dumnezeu, bogat fiind în milă, pentru multa Sa iubire cu care ne-a iubit

11 Despre „sfinți” vezi nota de la Rm 1,7.

12 Accentul textului cade nu pe enumerarea puterilor cereștilor, indiferent care le-ar fi numele și rangul, ci pe faptul că toate ei sunt subordonate lui Iisus Hristos.

13 Aion (eon) în accepția antică : entitate divină, zeitate. Pentru „dumnezeul acestei lumi” vezi 2 Co 4,4 și nota 14 Satana. În vechea mentalitate iudaică, spațiul dintre pământ și cer era imperiul diavolului.

15 Urmașii nemântuiți ai protopărinților Adam și Eva care se mențin în stare de răzvrățire împotriva poruncilor lui Dumnezeu. Frază rămasă în suspensie.

16 Noi, Iudeii.

17 Fiii mâniei lui Dumnezeu ; vezi și Rm 1,18.

5 pe noi, cei ce eram morți prin greșalele noastre, ne-a făcut vii împreună cu Hristos — prin har sunteți mântuiți ! —

7 Pentru ca'n veacurile viitoare să arate covârșitoarea bogăție a harului Său, prin bunătatea Sa față de noi întru Hristos Iisus.

6 și împreună cu El ne-a sculat și ne-a făcut să ședem întru cele cerești întru Hristos Iisus.

8 Căci în har sunteți mântuiți prin credință ; iar aceasta nu-i de la voi : e darul lui Dumnezeu ;

9 nu din fapte, pentru ca nimeni să nu se laude.

10 Fiindcă a Lui făptură suntem, zidiți în Hristos Iisus spre fapte bune pe care Dumnezeu mai dinainte le-a gătit pentru ca noi să umblăm întru ele¹⁸.

11 De aceea, aduceți-vă aminte că odinioară voi, păgânii cu trupul, numiți „Netăiere'mprejur” de către cei numiți „Tăiere'mprejur” — făcută de mână în trup —

12 în vremea aceea erați fără Hristos, înstrăinați de cetățenia lui Israel și străini de așezămintele făgăduinței, lipsiți de nădejde, și fără de Dumnezeu în lume.

13 Dar acum, întru Hristos Iisus, voi care altădată erați departe, ați devenit aproape prin sângele lui Hristos.

14 Căci El este pacea noastră, El, Care'n trupul Său a făcut din cele două (lumi) una, adică a surpat perețele cel din mijloc al despărțirii — ura —

15 desființând Legea poruncilor în opreliștile²⁰ ei, pentru ca să-i clădească'ntru Sine pe cei doi într'un singur om nou, făcând pace.

16 și prin cruce, omorînd în ea ura, să-i împace cu Dumnezeu pe amândoi uniți într'un singur trup.

17 Și, venind, a binevestit pace vouă celor de departe și pace celor de aproape ;

18 că prin El și alții într'un singur Duh avem calea deschisă spre Tatăl²¹.

19 Prin urmare, voi nu mai sunteți străini și nici venetici, ci, sunteți concetățeni ai sfinților și casnici ai lui Dumnezeu.

20 zidiți pe temelia apostolilor și a profeților piatra cea din capul unghiului fiind însuși Iisus Hristos,

21 întru Care toată zidirea, bine'ncheiată laolaltă, crește spre a fi locaș sfânt întru Domnul ;

22 întru El sunteți și voi zidiți împreună, spre a fi locaș al lui Dumnezeu întru Duhul.

18 Credința (v. 8) e o virtute teologică (vezi 1 Co 13,13 nota), dăruită de Dumnezeu, dar ea nu lucrează singură, ci însoțită de fapta bună (vezi Iac 2,26) toate făcând parte din planul inițial al lui Dumnezeu pentru mântuirea noastră.

19 Lumea iudaică și cea păgână, a căror principală relație reciprocă o constituia ura.

20 Literal : dispozițiile (restrictive) ; prescripțiile formale și riguroase care-i făceau imposibilă respectarea integrală.

21 Verșet care exprimă, o dată mai mult, gândirea trinitară a lui Pavel.

Infern și Neant

Comuniștii au avut plăcerea reducionismului. Ei au redus totul pentru a vulgariza totul. Ei au aplatizat tot ceea ce le depășea înțelegerea. Experiența transcendentă e un exemplu nimerit. Dacă ne amintim că ea s-a petrecut cu doi ani după declanșarea fenomenului sindical Solidaritatea din Polonia ne e lesne să înțelegem că toț aparatul de presiune a văzut în transcendentali un fel de sindicalisti oculți care puneau la cale răzmerița populației pe căile subversive ale psihismului incitat. Acum un deceniu experiența transcendentă a demonstrat limpede că într-un regim hiper-totalitar nimic nu trebuie să scape de sub control. Și în primul rând mișcările sufletului. Comuniștii au avut mereu ac de cocojul protestelor vizibile. Ceea ce l-a neliniștit însă a fost planul ascuns al gândirii. Reprimându-l pe transcendentali au dovedit că mina revoluției nu se întinde numai în exterior, ci și în interior. Când Lunacearski îi spunea lui Lenin că omul trebuie distrus în intimitatea sa el se referea atît la viața particulară a omului dar și la lăuntricul acestuia, acolo unde refugiu cu greu poate fi violat. Ne amintim că în anii cincizeci în România a cunoscut o largă răspîndire mișcarea spirituală: **Rugul aprins** (le buisson ardent). Inițiatorul ei, poetul și monahul isihast de mai târziu, Sandu Tudor, a fost o figură remarcabilă care, după ani de rătăcire prin cultură și viața laică, și-a găsit pină la urmă rostul în dăruirea rugăciunii neîntreprupte. În 1959 represaliile securității împotriva acestei mișcări spirituale au fost cumplite. Mulți adepți au primit condamnări grele, însuși Sandu Tudor căpătînd 25 de ani de muncă silnică, murind în temniță la Aiud. Interesant este faptul că în procesul intentat lor, procurorul a formulat acuizarea luînd lucrurile ad-literam. „Aha, voi! să ne dați foc, bandiților!” Tendința reducionistă este evidentă. Așadar, orientarea pur spirituală a acelei mișcări a fost samavolnic deturată într-un concret limitat, sensul adevărat fiind tălmăcit după înțelesul primar al tuturor celor care judecau strict epidermic și se supuneau doctrinei coercitiv materialiste. Aici se află însă toată puterea comuniștilor: într-un pat al lui Procust unde siluesc virginitatea reverberantă a cuvintelor. Aceasta și este legea infernului: nici un termen să nu aibă deschidere conotativă; denumirile să fixeze precis obiectele vizate. E amuzant totuși că baza unei ideologii sufocate de abstracțiuni fără acoperire o formează de fapt relația rudimentară semnificativ-semnificant. Mișcarea spirituală **Rugul aprins** din anii cincizeci, ca și experiența transcendentă din anii optzeci, au căzut victime unei asemenea mentalități. Mai clar spus, în infern nimic nu poate fi gratuit, nimic nu are drept să existe în sfere înalte, ideale. În infern cuvintele sînt făcute să ucidă și să fie ucise. Simbolul devine de neînțeles într-un spațiu unde totul este interpretat în litera cărnii fără nici cea mai mică îngăduință pentru ieșirea dintr-o asemenea concretete. Această situație e descrisă excelent de două personaje din **Doctor Jivago**, care, în finalul cărții, poartă o discuție revelatoare despre mizeria stagnării de tip stalinist: „Așa s-a întimplat de multe ori de-a lungul istoriei. Un lucru conceput în nobilă și ideală stare de grație devine vulgar și material. Așa a apărut Roma după Grecia, așa a ieșit revoluția rusă după iluminismul rus. De exemplu, acest vers al lui Blok, noi copiii anilor groaznici ai Rușiei. Se vede imediat diferența de perioadă. De astă dată, cînd a spus ce a spus, vorbea la figurat, metaforic. Copiii nu erau copii, ci fiii, moștenitorii intelectualității iar teroarea nu era groaznică, ci apocaliptică. Acum sensul figurat a devenit real, copiii sînt copii și teroarea e groaznică. Asta e diferența. „Acest lung fragment este o excelentă introducere în doctrina comunistă. Nu atît omogenizarea, termen folosit deseori de propaganda de partid, cît nivelarea a fost obsesia lor secretă pe care au pus-o în practică cum s-au

priceput mai bine. Astfel, uciderea cuvintelor și captivitatea lor într-o unilateralitate denominativă a fost una din cele mai eficiente căi de realizare a acestui proiect. Sensul figurat a devenit real. Pasternak a demascat uluitor această tendință. Exemplele din societatea noastră postbelică dovedesc același lucru.

Problema însă mai comportă un aspect. Fiindcă aici în domeniul lingvistic și literar lucrurile nu pot sta atît de simplu ca într-o pușcărie ordinară. În toată samavolnicia comunistă putem descifra și o tendință, inconștientă firește, de ordin spiritual. Ea este orientată împotriva gratuității culturale. Felul în care comuniștii au ținut să identifice într-un cuvînt efectul concret, palpabil, arată că ei n-au suferit niciodată metaforele, figurile de stil. Ei au văzut în metafore niște dușmani de clasă pe care i-au pus la zid. Astfel, în mișcarea spirituală **Rugul aprins** au deslușit pericolul concret al focului. Se întimplă un fenomen foarte interesant. Contraspirtualul ajunge să servească spiritualul conform vechiului principiu, acela că extremele se întîlesc. „Rugul aprins” nu a fost o metaforă, o figură de stil, așa cum unii oameni de cultură agnostici au fost înclinați s-o accepte. Această mișcare a fost vehiculul unui simbol religios de maxim impact care, în timp, și-a probat forța transfiguratorie asupra celor care au crezut în el. Așadar, în măsura în care societatea occidentală e o societate abulic-inconștientă, răsfațată de propriul standard, de felul ei de viață cultural-epicureic, societatea comunistă a fost o societate barbară, primitivă, obsedată de ideea că numai materia contează și există iar mofturile mai intelectuale trebuie reduse la o înțelegere primară. În scrisoarea adresată lui Constantin Noica din **Istorie și Utopie**, Emil Cioran delimitează categoric Occidentul și Răsăritul. Occidentul este un deșert al devitalizării, al pustietății și indiferenței, un belșug al gratuității. Occidentul e orizontala pe care o parcurgem zilnic fără a avea nici conștiința Genezei, nici presimțirea Eschatonului. Occidentul e o imensă ratare. Dar atunci ce e Răsăritul comunist? De pildă, în Occident o mișcare spirituală de genul **Rugului aprins** ar fi fost poate trecută cu vederea. Agenții marilor finanțe, ca și gradații Interpolului puțin s-ar fi sinchisit de niște intelectuali sau niște ecleziaști care practică rugăciunea inimii. Dar comuniștii tenebroși și panicați au identificat în această mișcare un veritabil complot statal. Sensul figurat a devenit concret. Gestul cultural a fost echivalat unei somări armate. Numai că această practică a rugăciunii inimii nu era cîtuși de puțin gratuită. Într-un fel, ea a fost

(Urmare din pag. a 7-a)

In memoriam Radu Tudoran

tura rapidă a secvențelor, patetismul destinelor, implanțul de figuri și situații concret-istorice etc. O spune autorul în ultimul volum „neputînd să fie martorul tuturor faptelor, și mai ales al mai multora deodată, am spus mai întîi ce-am văzut cu ochii, apoi am continuat, necronologic, ce-am aflat pe urmă...” Dacă primele trei panouri ale ciclului (**Casa domnului Alcibiade**, **Retragerea fără torțe** și **Ieșirea la mare** se susțin printr-o solidă țesătură narativă și o mai calmă pîrundere a lumii evocate: copilăria și adolescența eroului, volumele din urmă trădează un fel de precipitare, o grabă ce sacrifică și rezumă, desenul epic și tipologic fiind mai sumare. Vroia prozatorului să încheie, sub presiunea vârstei, tabloul? Slăbiseră energia și vigoarea lui epică? Sau se repetă experiența consumată odinioară în creația lui C. Stere,

haiku

Rază de soare
in spatele oglinzii —
lumină a neantului

GLOSSĂ

Motivele pentru care nu facem nimic însuflețesc tot ceea ce nu facem, astfel că nimicul ne apare în scurt timp o grădina înfloritoare în care ne plimbăm cu voluptăți palpabile. Motivația, oricît de anapoda, naște obiectul. E vorba de un obiect al dorinței semiîngropate de a te pierde în hățșurile entropiei, de a vegeta de-a lungul malarilor iluzorii ale unui fluviu care ar curge tăcut înspre izvoare, scutindu-te de oboseala de a da piept cu progresia timpului, și inspirându-ți scurte episoade dintr-o copilărie tot mai actualizată.

Multitudinea de teancuri: cărți, reviste, dosare, hirtii care mi-au invadat literalmente casa, și pe care mi-e greu și să le triez, și să le arunc, din motive diverse, uneori antagonice, mă dumiresc că memoria — ca apanaj al vârstei — e un lucru cumplit. Să vrei să păstrezi atîtea, invocînd faptul că

echivalentă cu prezența unui glonte pe țevă. Sfinții nu se roagă numai ca lumea să fie salvată, sfinții se roagă ca lumea să fie și pedesită. Dar o asemenea pedeapsă combinată cu salvarea este strict de ordin sacru, spiritual și nu poate avea nici o legătură cu focul unei arme. Paradoxal, comuniștii au simțit că e vorba de un pericol fără să poată înțelege însă că acest pericol nu e de natură material-profană și că **Rugul aprins** nu înseamnă incendiere. Se observă deci simetria inversă.

Dacă o mișcare autentic spirituală transcende cultura și înfioară întregul univers, o doctrină barbară caută să descopere în ea sensul materialist al acțiunii. Și atunci întreb: ce e valabil? Considerînd ideea simplă metaforă s-o ignori sau s-o pui la zid? Oare suprimarea ideii nu e sinonimă cu validarea ei spirituală? Cu precizarea că această validare nu se realizează normal, pe calea atașamentului religios-metafizic ci invers, anormal pe calea celui mai agresiv ateism. Dar, cum spuneam anterior, extremele se ating, nu-i așa?

Nu am vrut prin ceea ce am scris să fac o pledoarie sui-generis în favoarea comunismului. Dimpotrivă. Dar inspirat de textul cioranesc am alunecat pe firul unor speculații, cred, nu lipsite de teme, încotro mergem acum? Spre indiferență, spre gratuitate, spre ceea ce Cioran denunța încă din anii cincizeci, spre neantul metaforelor? Cultu-

sint ale tale, e poate prima dovadă a disoluției entropice.

Broasca testoașă nu poate păstra în carapace decît strictul necesar, și poate de-aici longevitatea sa. Omul care posedă spații tot mai vaste, își încarcă memoria și-n treaga sensibilitate cu vegetația obiectuală a acestor spații, îndreptîndu-se cu pași vertiginosi spre inevitabila implozie.

Proliferarea monstruoasă de obiecte, spații, situații, schimburi, interdependențe a civilizației noastre ce-nseamnă altceva decît pactizarea tacită cu idealurile entropiei? Entropia nu acționează decît în natură, spun savanții, de parcă cineva ar fi făcut un gard care să despartă natura de civilizație ori de altceva. De altfel, odată cu anexarea spațiilor cosmice (în care acum se produc deja medicamente, substanțe rare, poate arme sofisticate), poate omul să mai spună că nu acționează în natură? (Că acționează împotriva ei, e altceva!)

Constantin Abăluță

ra fără spirit este ca piinea fără duh. Dacă Sandu Tudor a murit în închisoare, așa cum au murit atîția oameni de credință, aceasta dovedește că apropierea lor de stele și de zei a fost adevărată. Caliban te strîvește dacă ai îndrăznit să urci muntele Ideii. Caliban nu te bagă în seamă dacă ai fost simplu turist doctorand. Dar Caliban moare dacă o țară întreagă știe să răstoarne trista navă a amurgului. Poate acesta și este sensul spiritual al Solidarității.

Dan Stanca

PS Sînt conștient că acest articol va trezi o serie de proteste. Într-o perioadă cînd ținem morții să ne lecuiem de misticism și fundamentalism, a afirma că spiritul este mai degrabă transcendent decît immanent culturii este un lucru pe care puțin îl acceptă. Teoria potrivit căreia „nu intrăm în Europa” fiindcă alături de trogloditiții politici de fieri mai sînt și cițiva intelectuali care fac elogiul unei Români ortodoxist-traditionale cîștigă tot mai mult teren. Dar planurile nu trebuie încurcate. Una este Europa democratică, alta este gîndirea atemporală. Dacă propaganda este infern iar universitatea neant atunci amîndouă pot fi transfigurate într-un singur sens. Deoarece Paradisul nu este altceva decît primirea cuvîntului ca miracol.

ce l-au caracterizat îi opreau fie și scăparea unei aluzii. Civilitatea și cordialitatea zimbătoare au dominat conținutul relațiilor sale cu confratii și, mai cu seamă, cu criticii. Abia la capătul (presimțit?) al unei cariere — a cărei strălucire, sansă și succese nu excludeau truda, decepțiile și poate suferințe nestiute — o tulburătoare mărturisire e pusă în cadrul ultimei sale cărți. Ea sună astfel: „Luați o carte de cînei sau șase sute de pagini, citiți începutul, cîteva rînduri, apoi săriți tocmai la ultimele, sub care scrie serie FINE. Atunci, chiar fără să știți ce se întimplă în cuprinsul cărții, gîndiți-vă că numai să scrii cu mina atîtea pagini, și nu din mîntea ta, ci la dictarea altei persoane, este o muncă istovitoare, și nu doar fizică (...). Dar atunci ce muncă i s-a cerut celui care a scris-o, pornind din neant, ca să construiască o lume necunoscută nici de el însuși? Căci lumea din carte se naște la fel de greu cum s-a născut odată lumea adevărată...”

Cuvinte testamentare, adresate nu doar cititorului de rînd, și nici măcar doar nouă, criticilor datornici, dar menite să tîntescă mai departe, către un prezent degradat, unde creatorul autentic, scriitor și artist, e marginalizat și disprețuit de parvenitii noii puteri, cum fusese și de analfabeții atotputernici ai celei abia răsturnate (adică întoarse doar!).

Ni le spunea, ca un avertisment, cel plecat cu aceeași discreție cu care o jumătate de veac a creat, în modestie și bucurie, în lumea noastră ticăloșă, Lăsindu-ne în dar, cu firescul marilor artiști, lumea lui.

Un timp al sculpturii

În ciuda tuturor aparențelor și vicisitudinilor, românii sînt martori ai unuia dintre cele mai fascinante episoade din istoria spiritualității lor. Lapidar formulat, acest segment s-ar putea numi: „un timp al sculpturii”. O realitate care nu ține de foame, nici de cald, nu aduce împăcare socială și nici înțelepciune puterii, dar care este foarte evidentă în dimensiunea, splendoarea și autenticitatea ei.

Prezența ei se insinuează de mai mulți ani, cu discreție și persuasiune, în viața noastră în termenii cei mai concreți cu putință; **rostirea artistică** își află sălaş în materia rezonantă a marmurei, bronzului, lemnului... La acest concert de soliști se succed, iată, generații de creatori, pentru care mizeria existențială nu-i un obstacol în calea împlinirilor artistice. La Veneția sau Osaka doi dintre acești martiri ai dății și buceardei au trimis (numai ei știu cum și cu ce sacrificii) lucrări durate în materiale umile, aflate la îndemînă — lemn de foc sau lamele de parchet! Geniul lor inventiv urma dictonului: „nevoia învață” și din lipsuri și suferințe plămăda căutărilor lor s-a umplut de harul divin, aidoma ființei schimnicilor isihaiști din pustiiile asce-

te. Ce ne face să emitem asemenea considerații? Faptul că dramele ignoranței și ale indiferenței ucigașe nu au put stinge vigoarea creativă a acestui popor, iar valorile nu vor conțina a se naște, chiar și într-o țesle părăsită! Ele vor dăinui, fie vă vrem ori nu vrem noi astăzi, și se vor adresa tinerilor într-un fel ce pare a sfida orice potrivnicie. Priviți cele peste 50 de sculpturi de talie mică și mijlocie pe care le găzduiește Galeria „Apollo”, într-un efort de asumare responsabilă și calificată a funcției de propagare în conștiința publicului a unei oferte artistice remarcabile apar-

ținind exclusiv sculptorilor contemporani din toate generațiile. Acțiune eminent organizată de compartimentul de specialitate al UAP, cu concursul generos al galeriei amintite, care introduce cu acest prilej, în mod explicit, practica licitației deschise și imediate cu toate lucrările cuprinse în spațiul expozițional, conform unei cotații libere negociate cu artistul.

Pozitivă este în expoziția de la „Apollo” subordonarea tematică a lucrărilor, miza unică propusă fiind „corpul uman”, ceea ce amplifică caracterul concurent al variantelor expuse, remarcabila diversitate stilistică, pluralitatea viziunilor plastice și forța expresivă a compozițiilor, ce oferă, în concentrat, imaginea exemplară a unei pleiade de sculptori, cu care puține țări din lume se pot mindri astăzi.

Este greu să intrăm într-o analiză de detaliu a lucrărilor expuse. Sînt grupat la „Apollo” 50 de personalități distincte ale sculpturii noastre contemporane, majoritatea activînd în București, care, pornind de la „citatul” etern al formei umane — ce ilustrează în istoria artei universale conceptul de armonie și echilibru — compun o varietate de ipostaze plastice ale aceluiași modul formal. Sînt tălmăciri ce nu anulează, prin tenta pronunțat modernă, lecția proporției daviniciene, dar care îmbogățesc posibilitățile expresive prin insolitul compoziției. Personajul uman este pus în diferite contexte ambientale, ori atitudinale, ce-i definesc apartenența inconfundabilă la un anumit spațiu existențial, spiritual și temporal. Creațiile de la „Apollo” au o prestanță expresivă aflată dincolo de rigorile decorativismului convențional. Viziunea plastică particulară a majorității lucrărilor indică o liberă mișcare a interpretării formei, dar și o subordonare a ei față de complexul de trăiri și de reacție civică pe care

IOAN BOLBOREA

artistul le convertește plastic conform codurilor stilistice și estetice însușite. Sînt în expoziție lucrări concepute în în spirit clasic (Bolea, Platon, Boștină, Chifu), altele, în forme evocînd unele tendințe majore ale sculpturii universale moderne (Balogh, Marcu, Deac-Bistrița, Călinești, Rădulescu, Dămăceanu, S. Moldovan), altele, în sublimări expresive de tip totemic ori în versiuni constructive de avangardă (V. Ivan, Alf. Dumitriu, Ceară, Bolborea, Contraș, Mindrescu, Roman, Teșșan, Cujbă, Iacob). Toate își așteaptă clipa intrării în for, proiecția monumentală pe care o merită. Nu sînt resurse, nu sînt cumpărători. Statul și marile instanțe publice ale administrației nu mai fac de mult comenzi, societatea civilă este în suferință, reține asemenea manifestări doar cu titlul de inventar în așteptarea unor vremuri mai bune, în timp ce artiștii noștri mor de foame cu capodoperele în brațe. Pînă cînd va intra pe rol în Parlament o lege a sponsorizării protejate (printr-un sistem de reduceri impozitare care să stimuleze investiții în sfera socială, culturală și artistică), așa cum

funcționează, profitabil pentru artiști și pentru societate, în mai toate țările civilizate, ne mulțumim cu privitul și gratulările consolatoare adresate acestor nefericiți maeștri. De n-ar fi, sporadice (atunci cînd reușesc, miraculos, să iasă pe piața internațională), recunoașterile valorice din marile agore artistice ale planetei, am crede că ceea ce vedem și ceea ce prețuim aici este fructul unui delir colectiv. Dar sculptura românească există cu adevărat și are astăzi forța de a-și rosti răspicat destinul unic și strălucitor.

A fost un timp, îndelung, cînd în sărăcia lor românii nu au conținut să înalțe la răsplată trolțe. Acum vocația lor creatoare și atît de încărcată de spirit are exponenți numeroși, calificați și înzestrați. Cu fructele măiestriei lor strădăniți și cu bunăvoința noastră de a le recunoaște harul și rîvna creatoare, satele și orașele noastre ar arăta mai frumoase, drumurile și răscrucele țării mai puțin aspre și, oricum, mai aproape de ceea ce noi înșine socotim că sîntem!

Corneliu Antim

muzica

De ziua Sfintei Cecilia

Printr-o frumoasă coincidență, de ziua Sf. Cecilia, patroana muzicii, citiva fericiți studenți ai Academiei de muzică intrau în posesia unor premii de învidiat, oferite, la finele ediției a doua a Concursului Național „Mihail Jora”. În sala de concerte „George Enescu” a Academiei de muzică din București, muzicolog dr. Grigore Constantinescu, președintele Fundației Jora (organizatoarea acestei competiții), a dat citire celor clasati pe primele locuri la secțiile pian, lied și cvartet, recompensați de sponsori cu premii (neasteptat de) substanțiale. Anca Macarie (premiul I pian) a bătut, însă, recordul — 500 lire sterline oferite de Yamaha Foundation! Nici premiile oferite de Ministerul Culturii nu au fost de neglijat — 30 mii lei (Carmen Rotaru, Eduard Ciobotaru, cvartetul Morna), cam „pe aproape” de cei 100 dolari acordati ca premiu la canto Ecaterinei Lal de către Soc. Divertis sau cei 120 dolari — premiul I pentru cvartet (suma împărțindu-se, însă, la patru) din partea Soc. AREX. Inspectoratul pentru Cultură al Municipiului București a oferit 25 mii lei, ca premiu al orașului, Gabrielei Hazarian din Iasi. Unluna Compozitorilor, mai modestă, a acordat premiul în valoare de 3 mii lei (fiecare) pentru Stan Isabela, Eduard Ciobotaru și Cvartetul Morna, iar Academia de muzică, premiul în valoare de 15 mii lei pianistului Alexandru Petrovici, sopranei Liliana Reyes și Cvartetului The Winners. Dar, la urma urmelor, nu suma contează, ci premiul în sine, căci „banii n-aduc fericirea” (bietii studenți, nici nu visau ei atîta bănet — diplome au mai văzut ei...).

Am insistat asupra valorii materiale a premiilor în speranța că, pragmatici cum am devenit, îi vom determina, poate, pe tinerii muzicieni, să participe în număr mai mare la următoarea ediție a concursului, care, anul trecut, a avut 9 candidați, iar anul acesta 14 (dintre care 11 laureati) — cel puțin la canto și la cvartet a fost „omul și locul”, ceea ce nu prea e cum trebuie, Nimeni nu înțelege de

ce studenții nu sînt tentați să participe la un concurs organizat la nivel național, de fundația criticilor muzicali. Poate pentru ediția a III-a, perspectiva premiilor în valută să stimuleze și entuziasmul artistic al celor ce vor să devină muzicieni.

Ceea ce a lipsit acestei manifestări este fastul „spectacolului” oricărui concurs care se respectă — sponsorii ar fi trebuit să înmîneze premiile, juriul ar fi trebuit să fie în sală, pentru a fi prezentat publicului, conducerea Academiei de muzică, a Uniunii Compozitorilor, criticii muzicali și, mai ales, profesorii și studenții ar fi trebuit să fie prezenți, pentru a-i asculta și a-i aplauda pe laureații care au sustinut un concert-maraton. Din păcate, totul s-a derulat ca o „producție” scolară obișnuită, deși asemenea momente ar trebui să fie în asa fel construite, încît să rămînă în memorie pe viată.

Generoasă, Sf. Cecilia a patronat și a doua zi o manifestare asemănătoare, dar fără premiul, desfășurată cu ocazia Zilei Liceului „George Enescu”, la 33 ani de existență. Timp de trei ore, elevii ai claselor de pian, vioară, violoncel, chitară și suflători, laureați ai unor concursuri naționale și internaționale, au evoluat într-o derulare caldă și idioscopică. Intreruptă doar de secvențe hilare în care microfoanele „alergau” după interpreti (sau invers) cădeau din stativul lipit cu leucoplast sau riscău să fie „înghițite” de capacul planului (spectacol copios pentru cei aflați în sală, care, desi elevii ai unui liceu de muzică, reacționează ca pe stadion, cu fluierăturile, risetele și strigătele de rigoare). Cele 13 numere incluse în program au adus la rampă nume deja afirmate sau abia la început de drum, printre care citeva revelații — Andreea Cristea — pian, Emil Bolozan — vioară, Zamfir Ionuț — violoncel; în rest, o serbare scolară, cu nume „ca la catalog” anunțate de d-na directoarea Ioana Brustur, care a făcut „oficiul” de prezentatoare. Programul s-a încheiat în acordurile Serenadel de Cealokovski, interpretată de Orchestra de cameră a liceului dirijată de prof. Petru Andriesel, formație revenită cu două zile în urmă dintr-un turneu în Austria (fapt ce a justificat și prezența în sală a ambasadorului acestei țări la București).

Paradoxal, deplîngem soarta tinerilor muzicieni și lipsa perspectivei în cariera lor, dar ascultăm, în ultima vreme, parcă mai mulți ca niciodată. Fie ca Sf. Cecilia să le poarte noroc.

Anca Florea

parțial color

Varietăți de gală

Uneori, inconsecventă cu sine însăși, televiziunea română își încalcă propriile obiceiuri și realizează cite o emisiune care primește avizul favorabil din partea multor telespectatori, prea adesea răsfățați cu leșirile comice ale lui Dumitrașcu sau cîntările încornorate ale lui Văcaru, cu înfoiala zgomotoasă a lui Gabriel Cotabiță sau greva parlamentară a congenerului său, Adrian Păunescu, aservit verde de prințul comunist Mohora. Prin „Gala varietăților” — realizator Titus Munteanu — am descoperit doi prezentatori bine temperați, Carmen Movileanu și Doru Octavian Dumitru (deși în acea seară, la show-ul de la Sala Palatului, comicul susținuse o partitură vulgară de zile mari!) exacti, succinți și fără plăcerea de a se da în spectacol, dar și interpreți de muzică ușoară care și-au

ALEXANDRU PASAT

ales cu grijă melodiile, cantabile și de o mare accesibilitate. Protagonii au fost, în ordinea intrării în cadru, Corina Dogaru, Mădălina Manole, Laura Stoica și Maria de Jesus (Cuba), bine servită de o imagine care le-a pus în valoare atît calitățile interpretative cît și prezența scenică. Buna dispoziție, greu captată în ultima vreme, fiindcă realizatorii se refugiază adeseori în trecut sau recondiționează texte desuete, l-a scos la rampă pe Horațiu Mălăelele cu o poezie de sezon, nu însă și efemeră, dar și o alta în care-și invita ascultătorii la cules de cucuruz. Adecvarea la subiect a acestui interpret de prima calitate, înainte de toate celelalte. Asemenea lui, cuplul Tamara Buciuceanu și Mișu Fotino a adus hazul atacînd o temă de eternă actualitate: relațiile conjugale. Bărbatul, pasionat de jocul de table, devine un fel de victimă inocentă a voluntarei și voluptuoasei sale soții care, curios, prin manevre verbale joacă în același timp rolul victimei și al călăului, cu un firesc uimitor, interpretarea nuanțată a celor doi artiști, deja clasicizați, particularitatea și ambiguitatea textului conduc către o secvență memorabilă, cum puține avem în genul nostru revuistic. În sfîrșit, prin Doru Octavian Dumitru cum spuneam mai sus, nesupravegheat, ajungem la performanța kitsch-ului autentic, dar, de data asta interpretul s-a exersat în citeva scheciuri care n-au frizat în nici un fel vulgaritatea. Pesemne, a scontat pe un public select chiar dacă gala era televizată și nu știa ce se află dincolo de ecran. Oricum, sîntem bucuroși să constatăm că televiziunea română ne mai oferă și momente distractive piceante, în spațiul artei, veritabile, și nu numai adaptări ieftine, glume chinuite, triviale, care nu fac nici un serviciu instituției ca atare, coborînd în stradă sau stimulînd anumite instincte primare. Vina de a realiza un spectacol reușit pare să fie a lui Titus Munteanu care ne-a mai surprins și altădată. Poate va recidiva. Incintați vom fi să-l urmărim.

Marius Tupan

ANDRÉ MALRAUX

IULIA CIBIȘESCU

Profesoară la Liceul de Muzică din Cluj Napoca, Iulia Cibișescu studiază și dirijatul de orchestră, fiind studentă în anul III la Academia de Muzică. Poemele ei sînt — în continuarea ființei — pline de o stranie, neagră muzicalitate.

Coșmarul

Să cobori în labirint
Fără întoarcere
printre statui albe de ceară
imobile
mergînd pe străzi întortocheate
fără nume
ce nu duc
decît în alte străzi
fără nume,
alergînd pe trotuare gemene
fără ieșire
ce dau în alte trotuare
fără ieșire,
ocolind case tăcute
încadrate de stilpi groși
impasibili,
strigînd după cineva
care nu este
pe străzile fără nume
drapate cu trotuare imobile
printre statui albe de ceară,
strigînd după cineva
pe străzi întortocheate
alergînd pe trotuare
fără ieșire
strigînd după cineva
pe trotuare
fără ieșire
strigînd

fără ieșire
strigînd

Împreună

Să fugim
Îmbrăcînd frunze
În ascuns

Dureros de fierbinte
Vom lipsi șacalilor
Și valurile-ntunecate
Hulind, urlînd
Ne vor prăbuși
Poate,
Ne vor incinera
Sigur,
Sigur.
Ne vor arde
În Crematoriul
De dincolo de lume.

Și singuri risipiți
Vom arde
Și singuri împreună
Și arși
În Crematoriul
De dincolo de lume

Și arși
Și singuri —
Împreună.

CRISTINA MIHAELA GĂLBENUȘ

A luat în ultimul timp premii de poezie la concursurile interjudețene de la Suceava, Giurgiu și Tirgoviște. Deși foarte tinără (se pregătește să dea admitere la Facultatea de Drept), Cristina Mihaela Gălbenuș din orașul Găești stăpînește, încă de pe acum, cu multă precizie sintaxa riscantă a poemului.

Vinătoare

În luna decembrie se moare cel mai ușor ar putea concura cu ea doar aprilie cînd stau pe cîmpuri trupurile ca niște vinaturi umede e un joc periculos pe cer apar dungii roșii odată cu primul căzută se ivește prima dungă cu al doilea a doua și tot așa pînă pînă cînd observi cerul tot din partea stingă a inimii tale roșu de parcă ar fi un suspin sorbi încet din cafea mai avem timp doar mai avem Maria Maria marea de parcă eu aș fi acolo îmi povestești iată eu reproduc cum noi iubito iubindu-ne încep să iubești un alt om un alt vinat și aștepti un răspuns de la mine dar eu culmea nu știu să vorbesc am intrat carne peste carne venă peste venă gîndul nou e-n luna decembrie cu focul alături și urletul animalelor leneș ucise strîns în pumnii mei drepti această lume mi se pare incomodă nu-mi dă voie să mă mișc vîd pe umărul tău iubito toamna mușcînd sîntem în anotimpuri diferite

de aceea îți propun hai să luăm arcul și săginta și să pornim vino dragă vino dragule vinătoarea continuă.

Eseu

uitați-mă uitați-mă frunza moare în căile mele adînci. Sînt ultimele clipe din toamnă. Acest animal răbdător. Și, curios, nu pleacă înapoi.

Nichita, Nichita, Nichita, mă întîlnesc cu Cuvîntul, seară de seară. Are un trup voluptuos, și, de n-ar fi miinile mele ude, aș crede că lumina „s-a încordat” în carnea fetei cu plîns rugîni. Uneori. (Am crezut-o cîrmămă roșie din vena Silabei).

De ce să nu recunosc? Ziua aceasta are gust. Mă trezesc cu părul în ziuă și, după câteva elipe, un tigrul frumos, — cît o poezie, îmi dă năvală.

Nichita, Nichita îți zăresc ochii albaștri spărgînd gura acestui cer de septembrie. Speranța vine cu albastru pe călcîie.

uitați-mă. uitați-mă.
Soarele se imbată cu singele meu.

DANIEL DELEANU

După debutul său la această rubrică, studentul Daniel Deleanu din Sibiu revine cu un nou grupaj de versuri care confirmă pariul pus de noi pe destinul său viitor. Între timp, tinărul poet a început să scrie poeme în engleză.

*
* * *

durerea
absolutul
incendierea
catargelor.

ea două ape încrucîșîndu-se
eu și cu mine.

Despre culoarea care orbește prin paloare

prin gura lui divină mi-a grăit
că forțele echilibrului nu stau niciodată
dedesubt — mă simt dintr-o dată mai bine
privesc din nou la ceea ce se pare că
este natural
mi se reproșează că sînt nepăsător și
păgîn
eu sînt păgîn da! cum preapăgîn e și
timplarul
care meștereste la scindurile propriului
coșciug

„dacă aș avea depline puteri
n-ar mai fi înghesuți cei mici pe rug”
a fost un om cumsecade
n-a dedicat nicicînd poeme celor bogăți
(stelele lăcrîmază tresăriri de teamă)
cei care urlă sînt ușor prea
ușor de definiți.

Un complot de durata zilelor mele

un singur lucru aș putea descoperi:
arhitectura unei inimi noi
un fruct mai sincer decît neobservața
inserare
cu ochiul aș răzui rășina amară
din boarea lucitoare-a minții aș face
o obișnuință
aș aprinde statornice speranțe aș
construi
o uzină de șoapte eliberatoare
pentru toți oaspeții mei din
ușoara-nflorare
aș confecționa profunde adevăruri și
inima aș arde-o construind apoi
confortabile
suflete de cenușă pentru mormînte
imobile.

Numele lui André Malraux s-a înscris în istorie desemnînd nu numai un mare scriitor — în bună parte autodidact, căci nu și luase nici măcar examenul de bacalaureat, lucru care, evident, părăsește în fața bogatelor și profundelor sale cunoștințe — ci și ca un intelectual angajat total, în plus ca un aventurier, un bărbat de acțiune, un militant absolut — cu toate că a servit de-a lungul vieții sale sub drapelul și de-ale unora și de-ale altora — un revoluționar și un lider politic de excepție, care, mai ales, și asta nu este atât de ușor de a i se ierta, a avut aproape întotdeauna dreptate, a nimerit drumul cel bun, în toate momentele vieții sale în care s-a văzut constrîns să facă o alegere. Cine altul ar mai fi reușit atât de bine?

În realitate, așa cum spune marele gazetar și excelent istoric, Jean Lacouture, autor al excepționalei biografii Malraux, în care se cercetează mai mult timpul decît spațiul, cronologia mai mult decît geografia: originea universului său literar are teme mai mult în fapte decît în locuri, pentru că faptele determină mai întîi tensiunea bătăliilor atît de clar pregătite, încît nu exista loc pentru decepții finale care, cu toate că pînă la urmă sosesc, abia dacă îl afectează întrucîtva. Pînă la sfîrșitul vieții sale încă mai dorea să meargă pentru a apăra Bangladesh-ul față de Pakistan.

Malraux un erou? El s-a dorit în felul acesta și poate că a cîștigat marea partidă pe care a jucat-o, în care și-a angajat complet existența. Ne rămăneau rețențele, suspiciunile, ranchiunile, mărturiile cele mai adverse ce apăreau la orizont după cum se scurgea timpul. El a fost un domnișor — aproape un dandy în prima sa tinerete — al micii burghezii, care nu a vrut să-și urmeze studiile, deoarece i se interzisese accesul la liceul pe care îl dorea. Dar acest lucru îl lăsa indiferent, deoarece își făcuse o cultură strălucitoare, și la douăzeci de ani era deja un expert în bibliofilie, fapt care îl permitea să-și asigure destul de bine traiul de zi cu zi. El i-a sedus pe toți, bărbați, femei, scriitori, negustori, artiști, a trăit vânzînd ediții erotice, sau jucînd la bursă, pînă ce plecă în Indochina proaspăt căsătorit, pentru a prăda templele părăsite. Pe ațînci se soldase deja ca un scriitor original și solid, bun critic literar și artistic, și creator influent de avangardele de dinaintea lui; el era bine văzut de influentul grup de la NRF (revista lui Gide și Gallimard), ceea ce a făcut ca atunci cînd, a fost nevoit să răspundă în fața justiției, să primească sprijin important din toate direcțiile.

Condamnat, dar totuși liber, se înapoiază din Indochina, apoi revine în colonie pentru a lupta împotriva colonialismului; o aventură eșuată; era o întreprindere prematură; cînd se înapoiază pentru totdeauna în patrie aduce în garmantanele minții sale în fierbere câteva relatări impresionante: *Conchistadorii*, *Calea regală* și *Comedia umană* cu care obține nu mai puțin decît premiul Goncourt, în unanimitate, și netezeste drumul între critică și public la nivel mondial. Astfel, el a deschis larg porțile scenei culturale și politice și pentru totdeauna. Căci era vorba de romane politice, și erau timpuri de mare angajare, comunismul deborda granițele Uniunii Sovietice, amenința nesfîrșita Chină, fascismul italian și nazismul german țâșneau și izbucnea războiul civil spaniol. Erau romane, ficțiuni, însă nimeni nu le lua ca atare, ci ca o realitate pur și simplu, și de aici André Malraux ieși transformat într-o legendă, un mit în viață, căci tot ce scria nu numai că părea să fie adevăr, ci că așa l-a crezut întreaga lume fără ca scriitorul să-și fi dezmințit vreodată.

Acum știm deja că acest joc de adevăruri și minciuni l-au favorizat. Adevărul romanului rezidă în a fi bun și asta este suficient. În plus romanele erau și pasionante. Și dacă lui îi mai lipsea ceva, într-o bună zi, în plin triumf, luă un avion împreună cu un prieten pilot și

porni să descopere în deșerturile din Yemen orașul pierdut al reginei din Saba. El spune că l-a găsit, cu toate că nu era adevărat, însă discuțiile care urmau au fost atît de importante ca și cum într-adevăr făcuse descoperirea. Nu a participat niciodată la revoluția chineză, însă a descris-o ca și cum ar fi fost marțor. Astfel stînd lucrurile, cînd reveni din războiul spaniol unde luptase timp de șapte luni în tabăra guvernului republican, pentru care organizase și condusese o escadrilă de avioane de luptă, expediția unică evocată în *Speranța*, nimeni nu îndrăznise să-i spună ceva, și mitul atîns zentul. Cine i se putea opune? Istoricii exclusiviști ai lui Franco? În istoria mondială pentru ei nu suflau vînturi prielnice, mai ales după al doilea război mondial. Da, niște comuniști, și-au permis să scadă meritele lui Malraux, pe care, totuși, chiar Pasionaria îl decorase de ziua lui. Ei trebuiau să-o facă cu mult mai înainte deoarece a existat bănuiala că ceea ce i-a îndemnat să-o facă a fost trecerea scriitorului la gaullism, ceea ce trezise atîta iritare stîngii.

De la războiul spaniol Malraux s-a ales cu multe prietenii, printre alții cu José Bergamín (mare scriitor spaniol, autor de opere teatrale, poezii, eseuri, N.r.), un roman, *Speranța* una din culmile literaturii epice a acestui secol, un film după această carte, la care a colaborat un alt spaniol Max Aub, și o aureolă de revoluționar și om de acțiune pe care mai tîrziu întreaga evoluție a sa nu a putut-o dezminți în întregime.

Înapoiindu-se la Paris, alt război, o hărțuială între unități blindate; a fost făcut prizonier, a evadat, a fugit în sudul Franței, în zona neocupată de nazisti, și nu a luat parte la lupta armată a Rezistenței decît aproape de sfîrșitul războiului, însă acum într-un angajament total și în același timp legendar; în el au strălucit darurile de organizator, de lider al mulțimilor, oratoria sa pasionată și bărbăția sa fizică. Stînd astfel lucrurile pentru un elitist atît de erogant și ex-tetizant ca el, nu îi mai rămînea decît un singur drum, cel pe care îl arăta marele profil, liderul Franței Libere, Generalul de Gaulle.

Despre întîlnirea dintre acești doi bărbați s-a scris mult — și însuși Malraux destul — însă rezultatul a fost că această uniune, strînsă și fidelă, va domina viața scriitorului, în timpul ultimului său sfert de viață; pentru prima dată se afla în tabăra învingătorului cu toate că avea de suferit, ca însuși Generalul, „o traversare a deșertului” între anii 1945 și 1958, plin de lupte, unde, este adevărat, el a fost un agitator permanent cel puțin pînă s-a adevărit această expresie. La început a fost ministru purtător de cuvînt al lui de Gaulle — și a continuat să-i fie mereu în diferitele lui însărcinări luîndu-și drept colaboratori, de exemplu, pe Chaban Delmas și pe Raymond Aron.

Oricum, legenda i s-a erodat pînă la urmă, și ultimele sale acțiuni, în timpul războiului din Algeria sau în mai 1968, au fost mult mai ezitante și slabe — ca și cum și-ar fi cerut lertare — cu toate că pînă la urmă timpul i-a dat dreptate, poate și după moartea sa. O moarte care l-a urmărit mereu — un bunlc auto-accidental, un tată sinucigaș, a doua sa soție și doi fii dispăruți în accidente, aceeași soartă avînd-o și doi frați în timpul războiului... — o moarte pe care a conjurat-o prin artă, chiar înainte de război, în strălînătate; apoi în eseurile sale estetice după ce abandonase romanul, sau încercînd să convertească la persoana lui propria sa viață ca în volumele sale finale, *Antîmemorii* și *Funia și șoarecii*.

Se poate spune că viața lui Malraux a fost ceva mai mult decît „o viață în secol”, după cum afirmă Lacouture în această excelentă biografie, poate chiar o viață reprezentativă a secolului.

În românește de
Ezra Alhasid

DOBIN LUPEA

MARGARETA SPĂTARU COVER

O pictoriță română in Canada

Pictorița Margareta Spătaru-Cover și-a câștigat un temeinic drept de cetate pe simezele din numeroase capitale ale lumii, — obținând sufragiile unor exigenți critici de specialitate. Originară din România, absolventă în 1976, a Institutului de arte plastice Nicolae Grigorescu, fiind o strălucită studentă a maestrului Gheorghe Șaru, ste remarcată încă de la prima sa expoziție personală, în 1972, de la Institutul de design din București. Expunea atunci 180 de lucrări, — pictură, grafică și proiecte de pictură murală, — apreciindu-i-se „o deosebită sensibilitate pentru culoare, echilibru și ritm compozițional, efervescență a liniei, efecte remarcabile prin consistențe și strălucirea materiei picturale, profunzime în transpunerea imaginilor”.

Stabilită la Toronto în 1980, se face curînd cunoscută publicului canadian — prin expoziții de grup și personale, în timp ce predă cursuri de artă plastică la „Centennial College” și absolvă „Ontario College of Art”, secția „Experimental Arts”, unde își descoperă pasiunea pentru monotipuri în tehnica silkscreen, realizînd remarcabile picturi murale la „Nabisco Christie Brown” (1984) și la „Oshawa Medical Centre” (1987), precum și ambele „Geneza 1” și „Geneza 2” (1989). Numeroase expoziții personale sau participarea la expoziții de grup la Toronto și numeroase orașe canadiene, la New York și în Florida, la Viena, în Franța și Israel, în Danemarca și Grecia precum și în alte mari centre culturale, îi aduc o binemeritată notorietate pe plan internațional.

Cunoscutul critic de artă Dennis Wepman făcea elogioase observații despre talentul artistei române, în prestigioasa publicație „Manhattan Arts”

din octombrie 1989: „...Picturile de dimensiuni mari, suprinzătoare prin energia lor gestică, sunt executate cu o libertate care aproape că ascunde sugestia formei și se strecoară în spațiile și în interiorul labirintului de culori. Roșuri incandescente și oranjeri, împreună cu mari vârtejuri de negru profund sunt iluminate de punctări delicate de alb pur în compoziții de o vigoare și o forță explozivă, ce îți taie răsufarea”. La fel Edgar Feder în „France-Amerique” tot în 1989 — îi sublinia calitățile de excepție: „Pictura artistei este originală, atât din punct de vedere tehnic, cât și compozițional și al realizării artistice. Stilul este expresionist abstract, de o mare spontaneitate și energie în explozia culorilor. Pictura sa posedă un element fascinant de la prima vedere: un ansamblu de culori de care ochiul nu se poate desprinde și unde după un timp descoperă ce îl guvernează și relevă caracterul cosmic al lucrărilor. Pictura sa include, în același timp, o filozofie și o construcție de un uimitor echilibru, în ciuda abstractizării ce pare realizată «intimplător».” Apreciata revistă americană „Artspeak” evidențiază și ea că picturile Margaretei Spătaru „par viziuni cosmice, panorame ale întregului univers, cu sufluri explozive, puncte de lumină, păduri brăzdate de culori, toate creînd o lume transparentă ce face loc unei alte lumi mai profunde, stîrnindu-ți mereu întrebarea care dintre ele este cea reală”. Și revista „Viața noastră” din Israel (27 septembrie 1991) sub semnătura Simeliei Bron — cu prilejul unei expoziții retrospective — îl evidențiază calitățile plastice: „Retrospectiva Margaretei Spătaru-Cover se confundă cu o explozie de culori și luminozitate ce transcend de la real spre abstract, solicitînd deopotrivă ochiul și imaginația, — totul sub semnul unor simboluri grafico-picturale foarte personale”.

Mesajul generos inconfundabil al picturilor Margaretei Spătaru-Cover dovedește încă o dată calitățile majore, bogate în virtuți ale școlii românești de plastică, reprezentate elocvent în străinătate, de foarte mulți artiști al căror talent este mereu subliniat de critica de specialitate.

Alexandru Baciu

RIB INTERNATIONAL S.R.L.

bd. Magheru 1-3, et. 5 BUCUREȘTI, Tel: 151.930, Telex: 10.557, Fax: 120.968

VĂ OFERĂ EN-GROS URMĂTOARELE PRODUSE DIN IMPORT:

DIN REPUBLICA FEDERATIVĂ CEAHĂ ȘI SLOVACĂ, ÎN EXCLUSIVITATE PENTRU ROMÂNIA:

- GAMĂ COMPLETĂ DE OBIECTE DIN STICLĂ, TIP CRISTAL BOHEMIA, INCLUSIV CORPURI DE ILUMINAT.
- GAMĂ COMPLETĂ DE ARTICOLE DE MENAJ DIN STICLĂ TERMOREZISTENTĂ.
- GAMĂ COMPLETĂ DE ARTICOLE DIN PORTELAN

GAMĂ COMPLETĂ DE PRODUSE DIN MATERIAL PLASTIC. (FEȚE DE MASĂ, PUNGI SACI ETC.)

- MERCERIE
- PAPETĂRIE
- RECHIZITE ȘCOLARE ETC.

**PREȚURI AVANTAJOASE
LIVRARE RAPIDĂ**

Urmare din pag. a 16-a

O CINĂ LA TANGER

Așa și omul care călătorește.”) și, mai presus de toate, cauza țării arabe în lupta lor cu colonizatorii occidentali. Aventura sa a devenit asemanătoare cu cea a lui Lawrence din Arabia, care reușise fiindcă avusese curajul și forța să-și smulgă toate rădăcinile sale occidentale în loc să fi căutat un compromis. Beduin între beduini, a luptat în Cirenaica împotriva italienilor, a fost consilierul politic al lui Ibn Saoud, a cunoscut beția mistică a pelerinajului la Mecca. Dar asta n-a constituit decât o primă etapă în pregătirea unei opere grandioase a cărei acțiune s-a desfășurat cînd în Extremul Orient, cînd la gurile Hudsonului. Se vorbea de mult timp despre crearea unui mare stat islamic în nordul subcontinentului indian. Pe cînd Pakistanul era creat în august 1947 Asad se afla acolo, nășind tînărul stat, primind primul pașaport pakistanez din istorie, el fiind cel care urma să reprezinte cu rang de ministru plenipotențiar țara în fața Națiunilor Unite, înții la Paris, apoi la New York.

Acum, retras la Tanger, la picioarele Coloanelor lui Hercule, Asad își concentrează ultimele puteri finalizării unei traduceri comentate a Coranului în engleză. Această retragere pe care destulul i-a menit-o pentru durerea la capăt a acestei opere sacre este încărcată de semnificație. Gibraltarul nu este o gară a cheii prin care lumea mediteraneană echilibrată, măsurată, limpede și finită, privește cu spaimă infinitul obscur și brutal al marelui Ocean?

LOGODNICII DE PE PLAJĂ

Eram la Villers-sur-Mer, dar puteam fi tot atât de bine la Plozevet, Mimizan sau la Le Levendon. Mai postasem, curios și solitar, în apropierea unuia din-

moda, altfel

Sufragerii galante

Ne putem închipui, cu un pic de invidie, cum în vremurile de altădată, „Un sultan dintre aceia ce domnesc peste o lume” era servit la masă, cu toate bunătățile din lume de mai mulți sofraci sau, în intimitate, de un singur sofraci, bine spălat, indeminatic și de obicei fără glas. Dacă sultanul și toată turcimea cu noblete și avere aveau sofraci care să-i servească la masă (Era și un cîntec turcesc „Si-am să-mi caut o nevastă, să mă servească la masă” și era cîntec de unul care nu-și permitea un sofraci și încerca să-l înlocuiască printr-o biată nevastă) noi ne-am zis că de ce să fie ei mai cu moț, mai ales că francezii aveau de mult servitori care le puneau mese bogate în impunătoarele salles a manger iar despre englezi scrie chiar Shakespeare în *Two Gentlemen*: „I came no sooner into the dining-chamber”, nemții aveau „sale”, italienii „sala de pranzo”, așa că orice boier cu stare și parale și-a făcut cite un sofraciu sau un sufraciu, iar încăperea în care se întindea masa bogată, înconjurată de scaune înalte, încăpătoare, să țină la greutate s-a numit sofragerie sau sufragerie, așa cum o mai găsim numită în textele primilor noștri considerați calșici.

Timpurile moderne au schimbat nu numai oamenii ci și gusturile lor despre organizarea spațiului, despre confort și lux iar cele recente, după ce populația lumii s-a izbit de problema lipsei de spațiu, au făcut jonglerii, scamatorii și au îmbinat utilul cu plăcutul combinînd bucătăria cu sufrageria și nimeni nu a suferit datorită acestei schimbări, dimpotrivă, aduce casei o nuanță de asezare, de siguranță, de căldură. Totuși, există pe lume sufragerii care te lasă cu gura căscată. Una dintre ele este cea din Chelsea (o locuință despre care am mai vorbit) care se deschide cu lărghețe spre o grădină. Perdelele de mătase corai menajează maximum de lumină și aceeași mătase, de aceeași culoare dictează coloritul general al ambianței, tapisînd scaunele Chippendale, cu lemnăria împodobită cu motive chinezești. Masa octogonală ce se află în mijlocul încăperii, datează din 1780 și are marșetăria executată în lemn de lămii. Comoda de acaju e pur englezască, de la jumătatea secolului. Obiectele de artă colecționate pentru această sufragerie nu numai prețioasă, nu numai impunătoare ci și cochetă, leagă stilurile între ele și creează senzația de intimitate. Peretii tapetați cu mătase roză, fanată, poartă pe suprafețele lor peisaje italiene de sette-

tre aceste grupuri tribale care adună pe nisipul plajei buni, părinți, copii, veri, prieteni și prieteni de-ai prietenilor. Îmi imaginam visător că plajele estivale reprezintă o ultimă șansă, acordată familiei, în sensul larg al cuvîntului, în sensul de cămin adică, și asta într-o vreme în care familia este redusă la cea mai simplă expresie a ei: tata, mama și copilul. Automobilul își impune parametrul săi și ar trebui ca sociologia modernă să compare familia tip plajă cu familia tip automobil, așa cum Marcel Mauss, într-un celebru eseu distingea la eschimosii între viața comunitară de iarnă și răspîndirea ei în grupuri mici în timpul verii.

Fapt e că în vacanțe, în special pe plajă, se formează cele mai multe grupuri viitoare. Tineri și tinere locuind în același oraș, uneori în același cartier, își intersectează zilnic drumurile timp de unsprezece luni pe an fără să se remarce unii pe alții. Fără îndoială, nu umblă cu capul în nori. Dar ca să se poată „vedea” cu adevărat, au nevoie de plajă, care le apare ca un vast teritoriu pe care se pot întemeia logodne.

În timp ce reflectam la aceste lucruri, la cîțiva metri de mine zarva era în toi. În centrul grupului, mama, nu chiar tînără, deja un pic corpulentă, ținea în liniște pe genunchi pe prislea, care avea cam șase ani. Dar în jurul lor adolescenții discutau cu multă animație despre un concurs de frumusețe care se va încheia prin alegerea unei „Miss” locale, concurs organizat în seara aceleiași zile la cazinou. Se rosteau prenumele domnișoarelor care erau creditate cu șanse. Fetele se apărau, intimidate, și invidioase, afișînd o aparentă detașare față de acest gen de manifestare.

Deodată, un Inger trecu printre ei și se auzi vocea puștiului: — Dar tu, mamă, de ce nu te prezintă la concursul de frumusețe? — O clipă de stupeoare. Apoi, hohote de ris printre adolescenți. Un idiot, puștiul ăsta! Ia auzi, mama la concursul de frumusețe!

Dar, în mijlocul acestei larme, două persoane rămîn tăcute. Băiețelul, care face ochii mari și o privește pătîmas pe mămica lui. Nu înțelege nimic, dar absolut nimic, din toată această dezlănțuire de veselie grosieră. A căscat bine ochii și ceea ce vede în fața lui este, indiscutabil cea mai frumoasă femeie din lume. Și mama lui care nu mai era chiar așa de tînără, un pic corpulentă deia, care-și privește băiețelul. Nu care se privește cu încintare în ochii băiatului său... Logodnicii de pe plajă.

cento, gheridoanele-torșere, sculptate în lemn și aurite au fost executate la începutul sec XVIII de Benjamin Goodison, după un desen de William Kent, sfșșnicele sint de argint emailat de Pitts și Preedy, artiști celebri în a doua jumătate a aceluiași secol. Dar piesa care domină somptuoșitatea acestei sufragerii elegante este lustra de lemn aurit, din 1735, cu brațe ondulate și ornamentate bogat, considerată ca cea mai frumoasă piesă din acea perioadă, cunoscută în Anglia.

Proprietarii din Mayfair se pretind adepții stilului modern și ca în fiecare cameră, și în sufragerii au combinat obiecte ultra-moderne cu obiecte valoroase, considerate piese „antiques”. Spațiul oferit sufrageriei nu e generos, dar amănuntul e greu observabil căci el are deschidere spre un birou de o lărgime impresionantă, decorat marginal, așa încît covorul are valoarea unui tablou uriaș ce respiră degajat și în același timp, din el pornește în spirală o scăriță metalică, fin desenată, atât de fin încît pare fragilă, spre camerele de dormit de la etaj. Mobilierul sufrageriei în sine constă dintr-o masă rotundă ornată central cu o sursă de lumină cu luminări cu abajururi, scaune cu plasă de pai, o consolă Régence, acoperită cu placă de marmură, gardată de două scaune de Liege, Louis XV. Pe consolă, două cupe cu fructe „de artă”, stil englezesc, în lemn aurit, sec. XVIII. Pe perete, deasupra consolei, „une grisaille”, datată 1751, iscălită de Witt (grisaille: o pictură ce imită, simulează sculptura și în care sint folosite numai tonuri de gri; moda a atins apogeul pe vremea olandezului Witt și cele mai frumoase realizări sint considerate cele de la hotelul Lambert).

În Piccadilly imaginația „en cour anglaise” a coborît în vechea pivniță a lordului Melbourne. A fost conservată bolta, inobilată cu marmură falsă și încadrată cu draperii lungi de catifea purpurie, mărginite de franjuri aurii ce dau fast încăperii. Aceeași boltă e păzită de două statui de lemn, doi torșeri venețieni ca lucrătură, un chinez, și un negru, în mărime naturală. Masa rotundă are suprafața lucrată în mozaic italian iar scaunele sint rusești, albe, cu spătarul cu lăra, din epoca imperiului. Fereastră pivniței, ce dă spre aglomerația străzii și care se află deasupra boltei străjuite de torșerii venețieni, a fost decorată de Martin Newel, un decorator foarte la modă astăzi, cu un „trompe-l'oeil” care simulează un portal clasic, metalic.

Există și sufragerii împodobite cu servete și șervețele lucrate de mînă, scrabite și rescrobite, așezate unele lîngă altele că nu găsești un centimeter pătrat de neservețel. Aceste sufragerii sint foarte la modă la noi, în unele case și ar putea fi numite sufragerii horror vacuum.

Corina Cristea

MICHEL TOURNIER

și lumea Mediteranei

MEDITERANA

Mediterana. Bazinul și lumea mediteraneană. O civilizație multimilenară. Civilizația noastră.

Aceste cuvinte simple ne transmit atâtea idei, și atât de bogate în conținut, complexe, încât te simți intimidat în fața lor. Ți se face teamă. Incepe să te doară capul. Ți-e teamă să nu aluneci. Îți cauți puncte de sprijin, repere, o linie constantă a gândului. Pe marginea abisului enciclopedic, șovăind, te agăți de reflexe personale, de amintiri intime, de preferințe subiective. Cu siguranță aici intră Moise, Isus, Mahomed, marea trinitate mediteraneană care răspunde lumina asupra celor trei spiritualități, semită, creștină și musulmană. Se mai află aici, însă, și moștenitorul — infim dar viu — care sînt eu, cel care scrie aceste rânduri într-o noapte de primăvară, în Ile de France, în timp ce vîntul bate dinspre nord spre vest iar ploaia cade zgometos pe acoperișul casei mele. Să încercăm, deci, să aplicăm grila mea minusculă pentru a descifra acest imens complex.

Trebuie să recunosc, întotdeauna m-am simțit frustrat în fața țărnișurilor mediteraneene. În realitate, nu le pot ierta ignoranța lor în ceea ce privește fenomenul marelor.

Umoarea și vocația mea sînt oceanice. Fluxul — această goană a apelor către orizont, care descoperă în fața picioarelor noastre desculțe o cîmpie înținsă, virgină ca în ziua întâi a Creației, nisipurile, nămolul, stîncile pline de sedimente, băltoacele în care se reflectă cerul schimbător. Mediterana cea prea înțeleaptă, prinsă între țărnișurile ei ca-n niște chingi, limpede și fără de mister, vai, ea nu cunoaște acea vastă respirație iodată a oceanului, atât de puternică, de plină de viață, venind din infinit, și întorcîndu-se mereu spre el.

Cu toate acestea, în fiecare an, chiar de mai multe ori, o iau pe drumul spre sud. Pe deasupra „marei albastre”, mă regăsesc, printr-un salt, în Egipt, în Tunisia, cel mai adesea în sudul saharian.

Imi vine pe loc ideea unei opoziții identificabile tocmai în această arde mediteraneană și care surprinde cu multă exactitate de mari scriitori francezi contemporani și, chiar, prieteni din copilărie.

Dar trebuie mai întîi să amintesc o distincție extraordinară de fecundă pe care o face Kant în a sa Critică a puterii de judecată. El pune două idealuri, antagoniste, care caracterizează două estetici și chiar două tipuri de caractere: frumosul și sublimul. Esențialmente, frumosul este finit, sublimul infinit. Frumosul îl constituie un templu, o statuie, un desen geometric încheiat. Nu mai rămîne nimic de adăugat, nimic de înlăturat. Te scalzi într-un climat al eternității, al perfecțiunii. Sublimul este cerul nocturn licărind de stele, imensitatea marină, deșertul. Aspirația spre un abis al umbrei sau al luminii.

Or, se pare că Mediterana, în marea ei bogăție, oferă posibilitatea realizării ambelor idealuri celor care le urmăresc.

Orașe ale Mediteranei: Marsilia, Palermo, Napoli, Antiohia, Alexandria, Cartagina. Porturi, fără îndoială, dar viața ce colcăie în ele nu tulbură liniștea monumentelor, a palatelor, a locurilor umbrite. Sînt locuri în care irumpe un classicism al opulenței și al echilibrului. Remarcabil e că francezii desemnează prin cuvîntul *Midi* („amiază”) regiunea mediteraneană a țării lor. De ce tocmai Amiaza a fost aleasă? Pentru că este punctul culminant al curbei solare, punctul de echilibru în care spiritul își închipuie că soarele se oprește în loc la apogeul său.

Acoperișul liniștit pe care se plimbă porumbei
Palpită între pini,
între morminte;

Amiaza justă-și compune
focurile— aici
Marea, marea, o ia din nou
de la-nceput!

Aceste versuri au fost extrase din poemul *Cimitirul marin* al lui Paul Valéry. Născut la Sète, dintr-un tată din Bastia și o mamă din Triest, Valéry este, fără îndoială, cel mai mediteranean dintre scriitorii noștri. Dar este vorba, firește, despre Mediterana clasică, cea a orașelor și a monumentelor, a frumuseții.

Cu totul opus este spiritul lui André Gide, cel care ia pentru prima oară vaporul la Marsilia în octombrie 1893. Tînrul protestant se sufoca între zidurile gri ale orașului calvinist. Aspira la libertate, la un spațiu limitat, la infinitul deșertului. Mediterana se prezintă în fața lui ca poartă a Africii și ca promisiune romantică de sublime peisaje. Ceea ce va găsi el aici nu mai este meditația apolinică a înțeleptului Valéry, ci beția dionisiacă a unui îndrăgostit nebun.

Mi-am petrecut cea de-a doua noapte
pe punte. Străluciri
imense palpau în depărtare
dinspre Africa. Africa!
Repetam acest cuvînt misterios;
il umpleam de terori, de
seducătoare erori, de așteptări
și Privirile îmi plonjau
pierdute în noaptea caldă către
o promisiune apăsătoare și
înveșmîntată cu totul
într-o strălucire aparte.
(Dacă sămînța nu moare)

Da, cu certitudine, Mediterana e și aceasta și cealaltă. Nu pretind c-am descoperit o cheie universală ale cărei virtuți să poată fi aplicate tuturor misterele acestei lumi debordante. Dar rămîne un fir roșu, modest, uneori invizibil, dar pe care nu-l poate rupe nimeni, care leagă o imagine de altă și care poate ajuta pe călătorul orbit de soarele acestei „Amiezii” ...să se retragă spre nord.

CHIFU PANAIT

O CINĂ LA TANGER

Etajat deasupra noastră pe colina sa de calcar, Tangerul își lumina cele o mie de ferestre. La orizont, noaptea cădea pe stîncă Gibraltarului. La dreapta, luna se ridica deasupra apelor calme ale Mediteranei. I a stînga, în valurile tumultuoase ale Atlanticului, se scaldau ultimele luciri ale apusului. Edmond Charlot tocmai își evoca copilăria sa algeriană, cutremurele de pămînt prin care nu a trecut, primul mal ales, din care nu-și poate aminti nimic și în care casa natală s-a prăbușit pe leagănul său în timp ce pînții cinau în grădina. A trăit, de asemenea, ultimele invazii ale lăcustelor. Straniu, me-

moră lui fusese marcată tocmai de aceste două zgomote, vîietul cavernos, teluric, fundamental al seismului și pîrîiturile furioase, imposibile de numărat, vertiginose ale insectelor, pe cale de a goli un arbore de toate frunzele sale.

Apoi își amintește de prietenia sa cu Albert Camus, căruia i-a fost primul reviditor înainte de război, de grupul revistei *Fontaine* care-l reunea, în egală măsură, pe Henri Hell și pe Max-Pol Fouchet. Ultimele timpuri iluminate de tinerețe și de spiritul mediteranean ale unui pămînt care se credea francez pînă la sfîrșitul lumii, ultimele străluciri ale unei vîrste de aur. Si apoi, și apoi...

Ne mai spune și că, la Tanger, se simțea în mod curios, deportat în vest și că se străduia să întoarcă spatele oceanului, rămînînd cu obstinație fidel

trastul dintre ele. Maroc—Tunisia. Răreori două nume au împreunat mai fericit litera și spiritul lor, primul prin concizia sa uscată și minerală, cel de-al doilea prin tutuțul său alintător și carnal. Mi se oferă ocazia de a traversa peisaje splendide, de o măreție și o austeritate venind din alte vremuri, și de a mă confrunta cu oameni foarte inteligenți, însă dificili, mohoriți, puțin receptivi la umor.

În linii mari, Marocul este Marrakech, oraș febril, frenetic, cinic care înlănțuie călătorul pe după umeri și nu-i mai dă drumul cu nici un chip după aceea. Foarte vestita piață *Jemaa el Fine* se prezintă ca un mare circ permanent cu rotisorii, cu jongleurii, acrobații, povestitorii, dentiștii și negustorii săi de kif și de amor. Dar viziunea mea era luminată și creștea în profunzime datorită prezenței în apropierea mea a unui fotograf american genial, Arthur Tress, care căuta la tot pasul figuri și scene care să corespundă prin hieratismul lor, crud și dezaxat, intențiilor sale tematice. În medina din Marrakech, instinctul l-a condus către o dugheană stranie plină de imagini, dar a cărei fațadă aducea ca aspect cu o cușcă pentru sălbatici. Patronul, care ne-a făcut toate onorurile, ni s-a prezentat ca artist fotograf, ca un confrate, de fapt, al lui Arthur Tress. Specialitatea sa fiind portretul „visat”. Cînd se prezintă un client, începe prin a psihanaliza după o metodă proprie. Apoi se pune pe treabă. Pictează un decor în *trompe l'oeil*, îi adaugă tot felul de accesorii, îi oferă un costum adecvat și îl machiază. Și iată-te devenit, conform aspirației tale secrete, Al Capone, cu un borsalino în cap, tras pe ochi, pironind o mitralieră pe o stradă din Chicago care pare ieșită din paleta *Vameșului Rousseau*. Sau, bine înfășurat într-o blană de leopard (falsă), poți deveni Tarzan, umfindu-și pectoralii între un leu împăiat și o panteră de carton, pe un fond de liane și ferigi arborecente. Sau, și mai și, un prinț din O mie și una de nopți, tronînd, încărcat de mătăsuri și bijuterii, în mijlocul unei săli pline de femei senzaționale. Și, toate acestea, cu un aer cu totul serios, grav, chiar sever, fiindcă aici nu te află la bilci, nu te amăgești cu iluzii...

Poate că nu în Marrakech se găsește, totuși, imaginea de rezistență a întîlnirii mele cu Marocul. Mai degrabă la Casablancă, orașul în care se află „casa celor cu dragoste înșelată”, cel mai puternic și mai puțin pitoresc dintre toate orașele marocane. Totul într-un gri care îngheață... Un dig redutabil făcea valurile livide să se prăvălească pe stîncile cornișei, cu un bubuit ca de trăsnet. Un vînt umed învăluia în ceață trei clădiri în stil H.L.M. în beton brut și avînd fiecare împodobit zdrențe albe și negre. O mină de puștani băteau o minge, de fațada uneia dintre aceste clădiri, însoțindu-și joaca de exclamații răgușite, în timp ce la impactul cu zidul se auzeau zgomote similare unor lovituri cu pumnul. Se aflau aici o brutalitate, o dezolare și o energie care mingiau sufletul și făceau inima să prindă aripi. Datorită munților săi, a oceanului său, a climatului sălbatic, dar și datorită afinităților sale iberice și a pasiunii sale pentru cai, Marocul știe să suridă a înfrustrare, dar și să crească entuziasmul în cei care îl iubesc și îl înțeleg.

Iată unul din convivi care ascultau în liniște amintirile lui Edmond Charlot și propriile mele impresii. Ochelarii săi, studioși ca ai unui teolog savant, nu reușeau să îndulcească deloc chipul său de ascet, ars de vîntul deșertului și de focul acțiunii politice. Cunoșteam fabuloasă aventură a lui Muhammad Asad și ea conferea un ecou extraordinar și celei mai neînsemnate dintre aluziile sale. Evreu austriac, născut o dată cu secolul la Livov în Galiția Orientală, descoperise Orientul Mijlociu în Palestina în 1922, în calitate de corespondent de presă al unei agenții berlineze. Metamorfoza sa s-a petrecut în scurt timp. A adoptat islamismul („mai puțin o religie cît un fel de a trăi”), limba arabă, un nume nou, deșertul și modul său de folosință natural, nomadismul („Apa dintr-un iaz rămîne în nemiscare, devine fetidă: rămîne limpede cît timp curge).

În românește de
Ioana și Dan-Silviu Boerescu

Continuare în pag. a 15-a